

No 82

**Η ανάγκη βιομηχανικής πολιτικής
και η σύγχρονη εκδοχή της**

του

Ευθυμίου-Πάρι Μπαλτζάκη

Ιανουάριος 2006

**Επισκόπηση Θεωρητικών Προσεγγίσεων
Ευρωπαϊκή και Ελληνική Πράξη**

Growth means not more, but change

C. Kindleberger

Ευθύμιος-Πάρις Μπαλτζάκης

Επιστημονικός Ερευνητής ΚΕΠΕ

**Η ανάγκη βιομηχανικής πολιτικής
και η σύγχρονη εκδοχή της**

**Επισκόπηση Θεωρητικών Προσεγγίσεων
Ευρωπαϊκή και Ελληνική Πράξη**

Copyright 2006
του Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών
Ιπποκράτους 22, 106 80 Αθήνα

Οι γνώμες και κρίσεις που περιέχει η εργασία αυτή
είναι του συγγραφέα και δεν αντιπροσωπεύουν αναγκαία
γνώμες ή κρίσεις του Κέντρου Προγραμματισμού
και Οικονομικών Ερευνών.

ΚΕΝΤΡΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

Το Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ) είναι το μεγαλύτερο ερευνητικό ίδρυμα για την οικονομική επιστήμη στη χώρα μας. Ιδρύθηκε το 1959 ως μία μικρή ερευνητική μονάδα με την επωνυμία «Κέντρον Οικονομικών Ερευνών», με βασικό σκοπό την επιστημονική μελέτη των οικονομικών προβλημάτων της Ελλάδας, την ενθάρρυνση των οικονομικών ερευνών και τη συνεργασία με άλλα επιστημονικά ιδρύματα.

Το 1964 το ΚΕΠΕ πήρε τη σημερινή του ονομασία. Τότε του ανατέθηκαν οι εξής πρόσθετες αρμοδιότητες: πρώτον, η κατάρτιση σχεδίων βραχυχρόνιων, μεσοχρόνιων και μακροχρόνιων προγραμμάτων ανάπτυξης, η εκπόνηση σχεδίων προγραμμάτων περιφερειακής και χωροταξικής ανάπτυξης, καθώς και προγραμμάτων δημόσιων επενδύσεων, σύμφωνα με τις κατευθυντήριες γραμμές που καθορίζει η κυβέρνηση, δεύτερον, η παρακολούθηση και ανάλυση της βραχυπρόθεσμης και μεσοπρόθεσμης εξέλιξης της ελληνικής οικονομίας, καθώς και η κατάρτιση προτάσεων για τη λήψη των κατάλληλων μέτρων, και τρίτον, η επιμόρφωση νέων οικονομολόγων, ιδιαίτερα σε θέματα προγραμματισμού και οικονομικής ανάπτυξης.

Σήμερα το ΚΕΠΕ επικεντρώνεται στη διεξαγωγή εφαρμοσμένων οικονομικών ερευνών που ενδιαφέρουν την ελληνική οικονομία και με την ιδιότητα του συμβουλευτικού οργάνου του Υπουργού Οικονομίας και Οικονομικών, από τον οποίο εποπτεύεται, παρέχει στην κυβέρνηση τεχνικές υπηρεσίες σε θέματα οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής.

Στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων αυτών εντάσσεται και η δημοσίευση των σειρών Μελέτες, που είναι επιστημονικές μονογραφίες, Εκθέσεις, που είναι κείμενα εφαρμοσμένης ανάλυσης με προτάσεις πολιτικής σε επίπεδο κλάδων, περιφερειών και άλλων οικονομικών θεμάτων, καθώς και Στατιστικές Σειρές, που παρουσιάζουν με επεξεργασμένη μορφή πρωτογενή στατιστικά δεδομένα. Επίσης, δημοσιεύεται και η σειρά Εργασίες για Συζήτηση, που είναι σχέδια εργασιών σε προχωρημένο στάδιο προσκεκλημένων επιστημόνων ή μελών του ερευνητικού προσωπικού του Ιδρύματος.

Από τον Δεκέμβριο του 2002 το ΚΕΠΕ εκδίδει την τετραμηνιαία περιοδική έκδοση οικονομικές εξελίξεις, με σκοπό να συμβάλλει στη συστηματική παρακολούθηση και ανάλυση της ελληνικής οικονομικής συγκυρίας, καθώς και στο πεδίο διαμόρφωσης της οικονομικής πολιτικής, αναλύοντας τις συνέπειες εναλλακτικών προσεγγίσεων σε επίκαιρα θέματα.

Το ΚΕΠΕ βρίσκεται σε συνεχή επικοινωνία με αντίστοιχα επιστημονικά ιδρύματα του εξωτερικού και ανταλλάσσει εκδόσεις, όπως και απόψεις και πληροφορίες πάνω σε θέματα τρεχουσών οικονομικών εξελίξεων και μεθόδων οικονομικής έρευνας, συμβάλλοντας και με αυτόν τον τρόπο στην προαγωγή της οικονομικής επιστήμης στη χώρα.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα μελέτη αποτελείται από δύο μέρη. Στο πρώτο γίνεται μια σύντομη επισκόπηση των θεωρητικών θέσεων για την βιομηχανική πολιτική και εξάγεται το συμπέρασμα ότι αυτή είναι αναγκαία λόγω των σοβαρών εξωτερικοτήτων που παρουσιάζει η βιομηχανική δραστηριότητα κυρίως στον τομέα της τεχνολογικής προόδου.

Στο δεύτερο μέρος, η σύγχρονη προσέγγιση στην βιομηχανική πολιτική σκιαγραφείται, ειδικά η απόρριψη της άμεσης υποστήριξης (π.χ. επιχορηγήσεις) και η αποδοχή της έμμεσης όπως: η δημιουργία ανταγωνιστικού περιβάλλοντος, ευκαμψία στις αγορές εργασίας, ένα σταθερό μακροοικονομικό κλίμα και η κατάλληλη εκπαίδευση/ εξειδίκευση του εργατικού δυναμικού. Η σχετική νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης περιγράφεται καθώς και η τρέχουσα βιομηχανική πολιτική της Ελλάδας.

1. Εισαγωγή

Το παρόν πόνημα στοχεύει αφενός στην παρουσίαση μιας σύντομης επισκόπησης των κυριότερων θέσεων που αφορούν την βιομηχανική πολιτική¹. Αφετέρου στοχεύει στην παρουσίαση των κύριων γραμμών της ασκουμένης Βιομηχανικής πολιτικής στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) και στην Ελλάδα.

Εύλογα προκύπτει το ερώτημα αν χρειάζεται πολιτική υποστήριξης της βιομηχανίας². Μήπως η τυχόν υποστήριξη είναι αντιοικονομική; δηλαδή γίνε σε βάρος άλλων τομέων και δη των υπηρεσιών; Σε ό,τι ακολουθεί, επικεντρώνεται η ανάπτυξη του θέματος στα καθαρώς αναπτυξιακά επιχειρήματα αφήνοντας κατά μέρος πολιτικά, κοινωνικά ή εισοδηματικά κριτήρια. Δύο θεωρητικά σημεία πρώτα.

Κριτήριο (Λυδία λίθος) της αποτελεσματικότητας της οικονομικής δραστηριότητας είναι το Pareto optimum : Να μην μπορεί να αυξηθεί η παραγωγή ενός προϊόντος χωρίς την μείωση της παραγωγής ενός άλλου. Εάν δεν υπάρχουν εξωτερικότητες είτε στην κατανάλωση είτε στην παραγωγή, όχι σημαντικές αύξουσες οικονομίες κλίμακος, μεγάλος αριθμός αγοραστών και πωλητών σε κάθε αγορά και πλήρης πληροφόρηση, τότε αυτόματα το οικονομικό σύστημα τείνει προς το Pareto optimum. Πιθανότατα η προκύπτουσα κατανομή εισοδήματος να μην είναι η κοινωνικά επιθυμητή, αλλά υποθέτουμε ότι με φόρους και μεταβιβάσεις που δεν διαταράσσουν τα οικονομικά κίνητρα (lump sum taxes), η κυβέρνηση το επιτυγχάνει. Στο Pareto Optimum, σε κάθε αγορά προϊόντος, ισχύει η τιμολόγηση $P = MC$ (Τιμή=Οριακό κόστος).³ Εάν δεν ισχύει η παραπάνω εξίσωση τότε υπάρχουν ή εξωτερικότητες ή αύξουσες οικονομίες κλίμακος που οδηγούν σε μονοπώλια. Η first - best ανάλυση μελετά την αποτελεσματικότητα των μέσων πολιτικής για την εν λόγω αγορά χωρίς να λαμβάνει υπόψη τον αντίκτυπο στις άλλες αγορές. Σ' έναν κόσμο όμως

¹ Είναι καλό να γνωρίζουμε τους προβληματισμούς που διαμορφώνουν τα εκάστοτε ρεύματα σκέψεων που επηρεάζουν είτε Διεθνείς Οργανισμούς (όπως ο ΟΟΣΑ) ή υπερεθνικούς σχηματισμούς (όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση - εφεξής ΕΕ) στις ακολουθούμενες κατά καιρούς πολιτικές και που αναπόφευκτα επηρεάζουν και την εφαρμοζόμενη πολιτική στην χώρα μας.

² Η υποστήριξη της γεωργικής παραγωγής έχει έναν εγγενή οικονομικό λόγο κρατικής παρέμβασης: την ανελαστικότητα της προσφοράς και της ζήτησης. Και η μεν ανελαστικότητα της προσφοράς οφείλεται στο ότι οι πόροι, ιδιαίτερα η εργασία, είναι σχετικά αμετακίνητοι βραχυχρόνια, η δε ανελαστικότητα ζήτησης στο ότι τα αγροτικά προϊόντα είναι είδη πρώτης ανάγκης. Στην περίπτωση ανελαστικότητας προσφοράς - ζήτησης η ισορροπία σε μεταβολή τους επιτυγχάνεται μέσω δυσανάλογων μεταβολών στο εισόδημα Scherer (1996) σελ. 16 - 24. Άλλος λόγος είναι ότι μακροχρόνια πολύ μικρή τεχνολογική πρόοδος γεννιάται αυτόνομα στον γεωργικό τομέα. Η ειρωνεία είναι ότι ο πρωτογενής τομέας είναι ο κατ' εξοχήν " ανταγωνιστικός" τομέας της οικονομίας.

³ Αντίστοιχα στις αγορές συντελεστών παραγωγής ο οριακός μισθός/επιτόκιο ισούται προς την οριακή παραγωγικότητα.

ατελών αγορών και μονοπωλίων, εάν προσπαθήσουμε να απαντήσουμε στο ερώτημα ποια είναι τα αποτελέσματα μιας πολιτικής σε μια αγορά δεδομένης της στρέβλωσης σε μια άλλη, η απάντηση είναι η ασάφεια: Έχουμε την θεωρία του second - best.⁴ ” Δεδομένων των δυσκολιών, μια γενικά υπέρ του ανταγωνισμού πολιτική φαίνεται πιο ικανή να είναι η καλύτερη σε third - best έννοια”.⁵

Δεδομένου ότι η συζήτηση θα διεξαχθεί σε όρους οικονομιών κλίμακας, θεωρείται σκόπιμο να προταχθεί σύντομος ορισμός τους. Εσωτερικές οικονομίες κλίμακος υπάρχουν όταν μια μικρή ποσοστιαία αύξηση σ' όλους τους συντελεστές παραγωγής αυξάνει το προϊόν πλέον ή αναλογικά. Η ερμηνεία των εσωτερικών οικονομιών κλίμακος βασίζεται στις οικονομίες εσωτερικής οργάνωσης και εξειδίκευσης, στις αδιαιρετότητες και στην ύπαρξη πάγιων δαπανών (fixed costs). Οι εξωτερικές οικονομίες σ' έναν βιομηχανικό κλάδο (ή και σ' όλη την βιομηχανία) στηρίζονται στο ότι μια ευρύτερη βιομηχανική βάση δίνει το πλεονέκτημα καλύτερης εξειδίκευσης ενδοκλαδικά (καθόσον η εξειδίκευση της εργασίας περιορίζεται από την έκταση της αγοράς και αυτό ισχύει και για τους άλλους συντελεστές) καθώς και καλύτερης εκμετάλλευσης της συσσώρευσης (conglomeration), των αδιαιρετοτήτων και της χρήσης δημοσίων ενδιάμεσων εισροών όπως π.χ. δρόμοι⁶. Τέλος, ειδική μνεία πρέπει να γίνει για τις οικονομίες εκμάθησης (learning by doing) όπου η παραγωγικότητα εξαρτάται εν μέρει από τον όγκο της παρελθούσης παραγωγής⁷. Αυτές οι οικονομίες ξεκινάν σαν εσωτερικές, μπορεί όμως να γίνουν εξωτερικές (βλ. παρακάτω το επιχείρημα της νηπιακής βιομηχανίας).

2. Τα παραδοσιακά επιχειρήματα

Τα παραδοσιακά επιχειρήματα για την υποστήριξη της εκβιομηχάνισης κατατάσσονται σε δύο κατηγορίες : όσα προϋποθέτουν προστασία από τον εξωτερικό ανταγωνισμό και όσα σε κλειστή οικονομία. Η παρουσίαση αρχίζει από τα δεύτερα.

Αυτά - όσα ισχύουν σε μια κλειστή οικονομία - σχετίζονται με τις εξωτερικές οικονομίες και αποτελούν συμβολές τριών συγγραφέων : Rosenstein - Rodan (1943) Scistovsky (1954) και Hirschman (1958). Ο πρώτος αναφερόμενος στην μεταπολεμική Ανατολική και Ν.Α. Ευρώπη, υποστήριξε ότι μια βιομηχανική μονάδα μόνη της θα

⁴ Athanasiou 1966.

⁵ Scherer και Ross, 1990, σελ. 37 – 8.

⁶ (Helpman, 1984, σελ. 328-9).

⁷ (Arrow, 1962)

αποτύγχανε ενώ μια ομάδα βιομηχανιών συμπληρούσα η μία την άλλη, θα ήταν επιτυχής. Μπορεί να αποκληθεί " η αρχή της συμπληρωματικής ζήτησης".

Η αρχή της συμπληρωματικής ζήτησης απαιτεί κλειστή οικονομία ενώ η δυνατότητα υποκατάστασης μέσω εισαγωγών και εξαγωγών την καθιστούν άχρηστη.

Ο Scitovsky, ακολουθώντας τον Viner (1931), διέκρινε τις εξωτερικότητες σε τεχνικές και σε εγχρήματες (pecuniary).⁸ Οι τεχνικές εξωτερικότητες δεν δρουν μέσω της αγοράς. Το προϊόν ενός παραγωγού εξαρτάται όχι μόνο από τους συντελεστές που χρησιμοποιεί αλλά και από τις φυσικές ποσότητες εκροών ή εισροών άλλων παραγωγών. Σαν παραδείγματα αναφέρει (θετική εξωτερικότητα) την εκπαίδευση εργατικού δυναμικού ενώ σαν αρνητική την εκμετάλλευση ενός ελεύθερου αγαθού σε περιορισμένη ποσότητα (π.χ πετρέλαιο, αλιεύματα, δρόμοι) όπου η εκμετάλλευση από έναν παραγωγό αφήνει λιγότερη ποσότητα στον άλλον. Ο Scitovsky θεωρεί ότι οι τεχνικές εξωτερικότητες έχουν μόνο θεωρητικό ενδιαφέρον, καθώς δεν δείχνουν την αδυναμία ενός ανταγωνιστικού συστήματος αγοράς να πετύχει ένα κοινωνικά άριστο σημείο (Pareto optimum).

Οι εγχρήματες εξωτερικότητες δρουν μέσω του μηχανισμού αγοράς, συνεπώς εκδηλώνονται στις τιμές. Ο ορισμός που δίδει είναι ότι προκύπτουν όποτε τα κέρδη ενός παραγωγού επηρεάζονται από το προϊόν και τις εισροές των άλλων παραγωγών. Είναι ευρύτερος όρος των τεχνικών εξωτερικοτήτων και όπου οι τελευταίες αυξάνουν την κερδοφορία μιας επιχείρησης εντάσσονται στις εγχρήματες. Ο Scitovsky φέρει τα εξής παραδείγματα θετικών εγχρήματων εξωτερικοτήτων :

(i) επέκταση του προϊόντος της Α βιομηχανίας μπορεί να ωθήσει τα κέρδη προς τα άνω της Β βιομηχανίας που χρησιμοποιεί το προϊόν της Α', εάν η παραγωγή της Α υπόκειται σε αύξουσες οικονομίες κλίμακος, έτσι ώστε κόστος και τιμή πείτουν με την επέκταση.

(ii) επέκταση της Α θα δημιουργήσει ζήτηση για συντελεστές χρησιμοποιούμενους στην Α έτσι ώστε θα δημιουργήσει κέρδη στους προμηθευτές εκτός εάν υπάρχουν σοβαρές δυσοικονομίες κλίμακος .

(iii) εάν υπάρχουν συμπληρωματικά αγαθά, επέκταση της Α θα αυξήσει την ζήτησή τους και την κερδοφορία τους εκτός εάν οι δυσοικονομίες κλίμακος είναι σοβαρές.

(iv) η κατανάλωση από εκείνους που ωφελούνται από την επέκταση της Α θα

⁸ Οι εξωτερικότητες είναι μια μορφή στρέβλωσης εφόσον, ένας παραγωγός επηρεάζει την αγοραία τιμή ενός άλλου παραγωγού χωρίς η τιμή του προϊόντος του να αντανακλά το κόστος ή την ωφέλεια του άλλου παραγωγού (Weiss 1998, σελ.95).

αυξήσει τα κέρδη εκείνων που παράγουν προϊόντα που την ικανοποιούν.

Σαν αρνητικές εγχρήματες εξωτερικότητες μπορούμε να αναφέρουμε (α) την υποκατάσταση που προκαλεί η επέκταση της Α στα προϊόντα άλλων βιομηχανιών μειώνουσα την ζήτηση και την κερδοφορία τους ή (β) η επέκταση της Α αυξάνει την ζήτηση συντελεστών παραγωγής σε περιορισμένη ποσότητα αυξάνουσα έτσι την τιμή τους.

Συνοπτικά, οι εγχρήματες (θετικές ή αρνητικές) εξωτερικότητες προκύπτουν από την αλλαγή των τιμών των συντελεστών παραγωγής λόγω επέκτασης ή συρρίκνωσης της βιομηχανίας. Οι εγχρήματες δεν αναφέρονται σε διαστρέβλωση του μηχανισμού τιμών είτε από επέμβαση του κράτους είτε επειδή ο μισθός/επιτόκιο δεν εκπροσωπούν το κοινωνικό κόστος ευκαιρίας τους. Αλλά διότι οι παρούσες τιμές δεν θα είναι οι τιμές ισορροπίας αφού γίνουν οι επενδύσεις, μιά και οι τελευταίες θα ανατρέψουν την ισορροπία.

Ο Hirschman ανέπτυξε την ιδέα των διασυνδέσεων (Linkages). Είναι δύσκολο να ξεχωρίσεις στην πράξη τις διασυνδέσεις από τις εγχρήματες εξωτερικότητες. Π.χ. όπου οι διασυνδέσεις έχουν σαν αποτέλεσμα μεταβολές στην κερδοφορία είναι ταυτόσημες με εγχρήματες εξωτερικότητες. Ο Hirschman καθορίζει δύο κατηγορίες διασυνδέσεων παραγωγής : τις προς τα πίσω (backward) προς τους προμηθευτές και τις προς τα εμπρός (forward) προς τους χρήστες. Για την μέτρηση των πρώτων, προτείνει τον λόγο της αξίας των συνολικών αγορών από άλλους κλάδους προς την αξίαν της συνολικής παραγωγής του υπό εξέταση κλάδου, και τις δεύτερες, τον λόγο αξίας των συνολικών πωλήσεων στους άλλους κλάδους ως προς την συνολική ζήτηση. Αποκαλεί αυτούς " λόγους αλληλεξάρτησης" και διατείνεται ότι υψηλότερη τιμή φανερώνει υψηλότερο κίνητρα.

Τα επιχειρήματα που στηρίζονται στην προστασία από τον εξωτερικό ανταγωνισμό. Είναι τρία:

1. Το πρώτο σε αρχαιότητα και βάρος είναι το επιχείρημα της " νηπιακής βιομηχανίας" (infant industry argument). Η ουσία του επιχειρήματος είναι ότι επικαλείται μια πρόσκαιρη προστασία. Αυτή οφείλεται στο ότι μία " νηπιακή" επιχείρηση ή κλάδος χρειάζεται να περάσει μία φάση εκμάθησης που απαιτεί επένδυση σ' ανθρώπινο κεφάλαιο. Εδώ πρέπει να ξεχωρίσουμε την περίπτωση που τα οφέλη από την εκμάθηση παραμένουν στην επιχείρηση (δυναμικές εσωτερικές οικονομίες) από την περίπτωση που υπάρχει διαρροή του ανθρώπινου κεφαλαίου προς άλλες επιχειρήσεις (δυναμικές εξωτερικές οικονομίες). Ένα τρίτο επιχείρημα (κι αυτό δυναμική εξωτερική οικονομία αλλά χωρίς ατέλεια στην αγορά συντελεστών παραγωγής) αναφέρεται στην διάχυση της γνώσης. Συμφέρει σε μια επιχείρηση η μη διάδοση της γνώσης εφόσον το κοινωνικό κόστος διάδοσης είναι μηδέν ή πολύ μικρό.

Φυσικά η γνώση είναι δημόσιο αγαθό και πρέπει να είναι ελεύθερα διαθέσιμο.⁹

Ο κλασικός τρόπος υποστήριξης της "νηπιακής βιομηχανίας" ήταν η προστασία από τον εξωτερικό ανταγωνισμό. Στην δεκαετία του 50 όμως αναπτύχθη η θεωρία των εγχώριων στρεβλώσεων. (Domestic Distortions Theory)¹⁰ η οποία άλλαξε ριζικά την προσέγγιση της οικονομικής πολιτικής. Σε συντομία η θεωρία υποστηρίζει ότι όπου προκύψει ανάγκη οικονομικής επέμβασης (κατά κανόνα όπου το ιδιωτικό οριακό μέγεθος αποκλίνει από το κοινωνικό) τότε η επέμβαση πρέπει να γίνεται στην πηγή της στρέβλωσης αλλιώς δημιουργούνται αρνητικές παρενέργειες σε άλλους τομείς που μειώνουν την αποτελεσματικότητα της επέμβασης. Μόνο σε μια περίπτωση απαιτείται επέμβαση στο Διεθνές Εμπόριο : στην περίπτωση του αρίστου δασμού, διότι ακριβώς η στρέβλωση οφείλεται στο εμπόριο. Ο Corden (1984) πρότεινε τα εξής μέτρα υποστήριξης της νηπιακής βιομηχανίας (σελ. 91-92) : Στην πρώτη περίπτωση (εσωτερική δυναμική οικονομία) συνιστά την βελτίωση της αγοράς κεφαλαίου ακόμα και με την ίδρυση ειδικών χρηματοδοτικών οργανισμών. Σαν δεύτερη επιλογή προτείνει επιχορήγηση εκείνου του συντελεστού που προκαλεί την εκμάθηση. Σαν τρίτη επιλογή γενική επιδότηση της παραγωγής του προϊόντος και σαν τέταρτη τους δασμούς. Στην δεύτερη περίπτωση (εξωτερική δυναμική οικονομία), πρώτη επιλογή επέμβαση ή βελτίωση της κεφαλαιαγοράς, δεύτερη επιλογή η επιδότηση της εργατικής μαθητείας, τρίτη επιλογή η επιδότηση εργασίας εκείνων των επιχειρήσεων ή βιομηχανιών που συμβάλλουν περισσότερο στην εκπαίδευση του εργατικού δυναμικού, τέταρτη επιλογή η επιδότηση του προϊόντος. Για την τρίτη περίπτωση διάχυση της γνώσης (όπου δεν υπάρχει ατέλεια αγοράς κεφαλαίου ή εργασίας) πρώτη επιλογή θα ήταν η επιδότηση της δημιουργίας διάχυσης γνώσης. Φαίνεται λοιπόν ότι μπορείς να έχεις ελεύθερο εμπόριο και ν' ακολουθείς βιομηχανική πολιτική.

2. Το δεύτερο επιχείρημα υποστήριξης της εκβιομηχάνισης μέσω δασμών ή ποσοστώσεων αναφέρεται στην περίπτωση που οι τιμές των συντελεστών εργασίας - κεφαλαίου είναι υψηλότερες του κόστους ευκαιρίας τους (opportunity cost) λόγω στρεβλώσεων στις αγορές τους. Σύμφωνα με την θεωρία των εγχωρίων στρεβλώσεων θα ήταν προτιμότερη μία απ' ευθείας επέμβαση στις αγορές συντελεστών με επιδότηση παρά δασμολογική προστασία. Το κράτος θα πρέπει να φροντίσει έτσι ώστε η μεν αγορά κεφαλαίου να γίνει όσον το δυνατόν ανταγωνιστικότερη, η δε αγορά εργασίας να έχει μεγάλη ευελιξία. Ενας δασμός επί εισαγομένων θα αύξανε την απασχόληση αλλά θα δημιουργήσει

⁹ " Οι ιδέες δεν έχουν κόστος ευκαιρίας". Romer (1993).

¹⁰ Η βασική (seminal) ιδέα οφείλεται στον Haberler (1950) την ανέπτυξε εκτενώς ο Meade (1955) και την καθιέρωσε ο Bhagwati-Ramswami (1963) και Johnson (1965).

παρενέργειες στην κατανάλωση. Στην περίπτωση που υπάρχουν ένας ανεπτυγμένος και ένας καθυστερημένος τομέας στην οικονομία, διακρίνεται η υποπερίπτωση όπου ο μισθός είναι κοινός και στους δύο τομείς αλλά στον καθυστερημένο τομέα ισχύει μερισμός εισοδήματος (income - sharing : η εργασία αμείβεται με τον μέσο όρο) και στην υποπερίπτωση όπου ο μισθός δεν είναι κοινός - εργαζόμενοι στον ανεπτυγμένο τομέα αμείβονται καλύτερα. Και στις δύο περιπτώσεις πρώτη επιλογή είναι η επιδότηση της εργασίας του ανεπτυγμένου τομέα λόγω μη παρενεργειών^{11 12}. Τα ανωτέρω προέκυψαν από την μελέτη των οικονομιών υποανάπτυκτων χωρών όπου υπάρχει ένα πλεονάζον εργατικό δυναμικό με χαμηλή ειδίκευση. Στις σύγχρονες ανεπτυγμένες χώρες η ανεργία οφείλεται, κυρίως, σε δύο λόγους : α) τεχνολογική απαξίωση και β) μεταφορά της παραγωγικής βάσης σε χώρες με χαμηλούς μισθούς αλλά ειδικευμένο δυναμικό (Σλοβακία, Κίνα). Ο πρώτος λόγος είναι στην πραγματικότητα η τρίτη περίπτωση της νηπιακής βιομηχανίας όπου δεν υπάρχουν ατέλειες στην αγορά κεφαλαίου ή εργασίας. Εδώ μια τεχνολογική αναβάθμιση είναι μια δυναμική εξωτερικότητα - ένα δημόσιο αγαθό και σαν τέτοιο χρήζει της επιδότησης του κράτους. Ο δεύτερος λόγος θα έπρεπε, ιδανικά, να αντιμετωπισθεί με την αναπροσαρμογή (realignment), των συναλλαγματικών ισοτιμιών. Αυτό όμως προϋποθέτει την παγκόσμια συνεργασία για την αποφυγή δυσάρεστων παρενεργειών (κερδοσκοπία, αναστάτωση τιμών, αιφνίδια αλλαγή βιοτικού επιπέδου). Η Γερμανία, (χώρα της Ευρωζώνης) που ιδιαίτερα ταλανίζεται απ' αυτό το πρόβλημα διάλεξε την συγκράτηση των μισθών ούτως ώστε να πετύχει την πραγματική υποτίμηση των τιμών των εξαγωγών της¹³.

Εφόσον η βιομηχανία δεν είναι ομοιογενής υπάρχουν διαβιομηχανικές εξωτερικότητες. Έτσι είναι ίσως, επιθυμητό ορισμένοι κλάδοι να αξιζούν ευνοϊκότερης μεταχείρισης λόγω σοβαρών θετικών εξωτερικοτήτων. Και πάλι η δασμολογική προστασία δεν είναι πρώτη επιλογή μια και πολλές βιομηχανίες μη εμπορευσίμων (non - traded goods) παρουσιάζουν τις ίδιες εξωτερικότητες. Η καλύτερη θεραπεία θα ήταν ένα " πολύπλοκο σύστημα φόρων και επιδοτήσεων"¹⁴.

¹¹ Εάν ο διαπορισμός στους μισθούς συνδυασθεί με μια δεξαμενή αστικής ανεργίας, τότε έχουμε το μοντέλο Harris - Todaro. Εδώ η άριστη πολιτική είναι μια γενική επιδότηση της απασχόλησης (η επιδότηση της βιομηχανικής εργασίας μόνον, ενδέχεται να αυξήσει την ανεργία) υπό τον περιορισμό, βέβαια της χρηματοδότησής του.

¹² Εύλογα τίθεται το ερώτημα πώς θα χρηματοδοτηθούν αυτές οι επιδοτήσεις. Η απάντηση στηρίζεται στην θεωρία του άριστου φόρου. Atkinson και Stiglitz (1980) Κεφ. 14 όπου και βιβλιογραφία.

¹³ (Economist, Ec. Focus, 19/2/2005).

¹⁴ Little 1982, σελ. 69.

3. Η Επίκαιρη Συζήτηση

Πρόσφατα με αφορμή την παρατηρούμενη από τα μέσα της δεκαετίας του 1970 αποβιομηχάνιση των βιομηχανικά ανεπτυγμένων χωρών - συμπεριλαμβανόμενης της Ιαπωνίας - " άναψε" μία συζήτηση γύρω από την αξία της εκβιομηχάνισης Σημειώτεον ότι στις χώρες του ΟΟΣΑ το 1994 απασχολούνταν στη βιομηχανία το 28,14% του συνόλου των απασχολουμένων. Το 2002 το 25,70%. Για την ΕΕ15, τα αντίστοιχα ποσοστά ήταν το 1994 : 30,54 και το 2002 το 27,72% ¹⁵ Στην Ελλάδα " Η απασχόληση στη μεταποίηση (γνωστή ως μεγάλη βιομηχανία) από 384 χιλ. το 1980 μειώθηκε σε 324 χιλ. το 1992 (απώλειες 60 χιλιάδων θέσεων εργασίας και από αυτές οι 25 χιλ. στις κλωστοϋφαντουργικές βιομηχανίες) και παραπέρα από 274 χιλ. το 1993 ¹⁶ σε 233 χιλ. το 2001 (απώλεια 41 χιλ. θέσεων εργασίας, από τις οποίες οι 14 χιλ. στα είδη ένδυσης και οι 8 χιλ. στην κλωστοϋφαντουργία). " ¹⁷. Στην ίδια πηγή (σελ. 36) ο Λ. Αθανασίου υπολογίζει τις απώλειες θέσεων εργασίας στο διάστημα 1995-2002(σύνολο απασχόλησης στη μεταποίηση) σε 32.304 ή 5,3%. Σε όρους προϊόντος, η μεταποίηση συνεισέφερε το 1981 το 18,29% στο συνολικό ΑΕΠ, το 1990 το 15,62 % και το 2003 το 11,85 %.

Δύο εξηγήσεις προσφέρονται συνήθως για την αποβιομηχάνιση. Πρώτον, ότι καθόσον οι καταναλωτές πλουτίζουν, επιθυμούν σχετικώς λιγότερα βιομηχανικά προϊόντα και περισσότερες υπηρεσίες. Σε τεχνικούς όρους, η εισοδηματική ελαστικότητα για τα βιομηχανικά προϊόντα είναι χαμηλότερη αυτής των υπηρεσιών. Η δεύτερη τονίζει την μετανάστευση εργασιών μεταποίησης από τις πλούσιες στις φτωχές χώρες. Μιά άλλη προσεκτική ανάλυση του ΔΝΤ (IMF) ισχυρίζεται ότι καμιά απ' αυτές δεν ανταποκρίνεται στα γεγονότα. " Η σοβαρότερη αιτία μεταβολής είναι ότι η παραγωγικότητα αυξάνεται πολύ ταχύτερα στην μεταποίηση απ' ότι στις υπηρεσίες." ¹⁸ Είτε από πλευράς ζήτησεως είτε από πλευράς προσφοράς (υψηλή παραγωγικότητα συν μετατόπιση λόγω παγκοσμιοποίησης), η σχετική δυσπραγία της βιομηχανίας προκάλεσε οξεία συζήτηση μεταξύ των οικονομολόγων όσον αφορά το επιθυμητό της στήριξης ή όχι της βιομηχανίας.

Η βασική ιδέα του Hirschman περί διασυνδέσεων (Linkages) δεν έπαυσε να γοητεύει

¹⁵ OECD : Labour Force Statistics, 1982- 2002.

¹⁶ Σημαντικός αριθμός μικρών επιχειρήσεων, κυρίως επιχειρήσεων που η κύρια δραστηριότητά τους ήταν η παροχή υπηρεσιών, η επεξεργασία γεωργικών προϊόντων (π.χ. συνεργεία αυτοκινήτων, εκκοκκιστήρια, επεξεργασία φύλλων καπνού κλπ.) και ανήκαν στον τομέα της βιομηχανίας, να αλλάξουν κλάδο δραστηριότητας και να μεταχθούν στους αντίστοιχους κλάδους των υπηρεσιών. Σπύρος Χανδρινός 2005 σελ. 35.

¹⁷ Κ. Κανελλόπουλος Οικ. Εξελίξεις Τεύχ. 7 Δεκ. 2004, ΚΕΠΕ.

¹⁸ Economist, Econ. Focus, 26 Απριλίου 1997.

του οικονομολόγους. Ο Dornbusch και οι συνεργάτες του (1988) ισχυρίζονται ότι η βιομηχανία έχει έναν " ολοκληρωμένο ρόλο" στην οικονομία με την μορφή " σημαντικών" διασυνδέσεων με την ευρύτερη οικονομία. Κατά τον Bhagwati (1989) " διασυνδέσεις με την μορφή σχέσεων input - output δεν αποκαλύπτουν τίποτε για το επιθυμητό επέμβασης προς διόρθωση μιας αποτυχίας της αγοράς.

Οι Cohen και Zysman τόνισαν ιδιαίτερα σε ένα πολυσυζητημένο βιβλίο τις διασυνδέσεις τις βιομηχανίες με την γεωργία. Ο Bhagwati παρατηρεί ότι η Αγγλία παράγει εξαιρετικές μαρμελάδες πορτοκάλι χωρίς να παράγει πορτοκάλια. Οι Dornbusch και λοιποί παρατηρούν ότι "... Πολλές δραστηριότητες της μεταβιομηχανικής οικονομίας, όπως εκπαίδευση, τράπεζες και επικοινωνίες ζητούνται σε σημαντικό ποσοστό από τον μεταποιητικό τομέα. Η ευρωστία τους, λοιπόν, εξαρτάται στενά από την λειτουργία των βιομηχανικών επιχειρήσεων". Κατά τον Bhagwati αυτή η αντίληψη συγχέει τις διασυνδέσεις με την φυσική εγγύτητα ή τουλάχιστον με την εθνική παραγωγή υποστηρικτικών υπηρεσιών. " Εξ' αιτίας της τεχνολογικής μεταβολής, πολλές σύγχρονες υπηρεσίες μπορούν να παρέχονται χωρίς την φυσική εγγύτητα του προμηθευτού στον χρήστη. Πολλές είναι άυλες (disembodied) ή καλύτερα " μακράς απόστασης" υπηρεσίες που μπορούν να παρέχονται ενσυρμάτως (on line)". Η τεχνολογική πρόοδος στις μεταφορές, τις τηλεπικοινωνίες και πληροφόρηση κατέστησαν προσοδοφόρα (οικονομική) τη μεταβίβαση όγκου δεδομένων σε σχεδόν μηδενικό κόστος. Είναι η βάση πάνω στην οποία εξελίχθηκε το outsourcing. Η μεταβίβαση εργασιών που παραδοσιακά ήταν ενσωματωμένες στην παραγωγή μιας επιχείρησης σε εξωτερικούς συνεργάτες, απελευθερώνει χώρο, χρόνο και χρήμα για περαιτέρω ανάπτυξη και εξέλιξη της επιχειρηματικής δράσης. Τα οφέλη του outsourcing είναι άμεσα. Μειώνει το κόστος και ελαχιστοποιεί του κινδύνους εισαγωγής νέων τεχνολογιών¹⁹.

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα νέου βιομηχανικού κλάδου αποτελεί η "βιομηχανία του περιβάλλοντος"²⁰. Ο βιομηχανικός αυτός κλάδος συγκροτείται από τμήματα ορισμένων κλασικών κλάδων, όπως οι μηχανοκατασκευές, τα χημικά και τα όργανα μέτρησης και αυτοματισμού μαζί με μία ποικιλία υπηρεσιών, όπως είναι η ανακύκλωση, η πρόληψη της

¹⁹ Παρά τον αρχικό ενθουσιασμό για το outsourcing η πολυετής πλέον " συμβίωση" έφερε στην επιφάνεια αρνητικές εμπειρίες. Μια πρόσφατη μελέτη της εταιρείας συμβούλων Deloitte τονίζει ότι μπορεί οι στόχοι των δύο συμβαλλομένων μερών - εταιρειών και παροχέων - να είναι αντικρουόμενοι " κάτι που θέτει σε κίνδυνο την επιθυμία των πελατών για καινοτομία, για μείωση του κόστους είτε για καλύτερη ποιότητα. Επιπλέον, τα διαφαινόμενα δομικά πλεονεκτήματα του outsourcing δεν μεταφράζονται πάντοτε σε φθηνότερες, σε καλύτερες ή ταχύτερες λειτουργίες." Αντίθετα προέκυψε απροσδόκητη πολυπλοκότητα, αυξημένο κόστος και προστριβές. Όλα αυτά απαιτήσαν την ένταση της προσοχής του ανώτερου μάναντζμεντ και την άσκηση ιδιαίτερων διοικητικών δεξιοτήτων. (Καθημερινή 4/9/05).

ρύπανσης, οι περιβαλλοντικές μετρήσεις, οι καθαρισμοί κ.α. Πρόκειται για ένα νέο μείγμα μεταποιητικών δραστηριοτήτων και υπηρεσιών, που από κοινού δημιουργούν ένα νέο σχηματισμό επιχειρήσεων που αποτελούν τον νέο κλάδο της βιομηχανίας του περιβάλλοντος. Η βιομηχανία των πολυμέσων αποτελεί ένα ακόμη παράδειγμα νέου αναπτυσσόμενου κλάδου, που συγκροτείται από τις επιχειρήσεις κατασκευής εξοπλισμού, παραγωγής, λογισμικού, παραγωγής "πληροφοριακού περιεχομένου" και υπηρεσιών επικοινωνίας. Ο κλάδος της βιοτεχνολογίας αντιπροσωπεύει ένα μείγμα παραδοσιακών κλάδων (φαρμακευτικά, τρόφιμα κλπ.), νεοτέρων βιομηχανικών δραστηριοτήτων (π.χ. βιομηχανία περιβάλλοντος) και πολλών υπηρεσιών. Ένα ακόμη παράδειγμα συνιστά ο κλάδος της υγείας που μπορεί να θεωρηθεί ως ένα σύνολο προσφερομένων προϊόντων και υπηρεσιών. Η "βιομηχανία της ψυχαγωγίας" αποτελεί ένα ακόμη παράδειγμα ανάμειξης προϊόντων και υπηρεσιών, όπως είναι οι μουσικοί δίσκοι, οι κινηματογραφικές ταινίες, τα τηλεοπτικά προγράμματα, οι συναυλίες, οι εκθέσεις, οι θεατρικές παραστάσεις κλπ. Τέλος, αντίστοιχα παραδείγματα θεωρούνται η "βιομηχανία του αθλητισμού" η "τουριστική βιομηχανία" και η "βιομηχανία πολυτελών προϊόντων και αντικειμένων".

Ο Πιτέλης ακολουθεί εδώ την τεχνική του K. Lancaster (1966) όπου ένα αγαθό είναι μια "συλλογή χαρακτηριστικών" (collection of characteristics).²¹

Το ερώτημα ποιό "χαρακτηριστικό" προκαλεί την πρόοδο είναι δύσκολο να απαντηθεί και ίσως αδιάφορο στην παρούσα στιγμή. Αν όμως ληφθεί μια συλλογή όπου κυριαρχούν οι υπηρεσίες, όπως π.χ. η υγεία, βλέπουμε και εκεί ένα σοβαρό ποσοστό δαπανών απορροφάται από μηχανήματα και φάρμακα. Όπου η τεχνική πρόοδος δημιουργεί τεχνικά μέσα ικανοποίησης αναγκών δημιουργείται βιομηχανία. Όπου οι υπηρεσίες κεντρίζουν τη βιομηχανία, η βιομηχανία αναπτύσσεται. Όπου οι υπηρεσίες είναι ανεπτυγμένες και η βιομηχανία βελτιώνεται ποιοτικά. Από την άλλη πλευρά, η ανάπτυξη της βιομηχανίας απαιτεί σήμερα τις υπηρεσίες της έρευνας²². Το κράτος μπορεί σήμερα να επιδοτήσει το Κεφάλαιο ή την Εργασία (όπως παλιά) αλλά μπορεί να επιδοτήσει την έρευνα. Έρευνα σε τελική ανάλυση, σημαίνει κατάρτιση, και μια προοδευούσα βιομηχανία στηρίζεται σε ένα υγιές εκπαιδευτικό υπόβαθρο.

Όπως έχει αναφερθεί όλα τα παραδοσιακά επιχειρήματα για την εκβιομηχάνιση στηρίζονται στις θετικές εξωτερικότητες. Ο Little, "με δισταγμό και προφυλάξεις" τις

²⁰ Χρήστος Πιτέλης 1997.

²¹ Υποθέτουμε ότι η κατανάλωση είναι μία δραστηριότητα στην οποία είτε κατά μόνας είτε εν συνδυασμό, έχει εισροές και στην οποία η εκροή είναι μια συλλογή χαρακτηριστικών.

²² Μιας υπηρεσίας που μπορεί να είναι εσωτερική, μπορεί όμως και εξωτερική της επιχείρησης.

αποδέχεται. Για τον Bhagwati, αυτές είναι ανάθεμα. Παραφράζοντας τον Dr Johnson ²³ λέει : "είναι το τελευταίο καταφύγιο του απατεώνα που ζητεί χάρη, ίσως μάλιστα το πρώτο". Βασικός λόγος απόρριψης είναι ότι δεν είναι μετρήσιμες οικονομετρικά²⁴. Ασφαλώς - για να χρησιμοποιήσουμε μια μεταφορά από τον Samuelson - μόνο ένας μηχανικός από τον Άρη θα μπορούσε να εκτιμήσει με ασφάλεια τις εξωτερικότητες. Πιο ισορροπημένη και πραγματιστική είναι η θέση του Corden (1974) : Υπάρχουν αποδεκτοί και λογικοί οικονομικοί λόγοι για την προώθηση της μεταποίησης γενικώς, και η πίστη πολλών κυβερνήσεων ότι αυτοί οι λόγοι είναι ισχυροί, είναι αρκετή για να εξηγήσει την κοινή " προτίμηση για βιομηχανική παραγωγή "... (Μια κυβέρνηση) πρέπει να έχει ουσιαστικούς οικονομικούς λόγους, όπως το επιχείρημα της νηπιακής βιομηχανίας, έστω και αν αυτοί βασίζονται σε αδύνατα γεγονότα ή είναι απατηλοί (Fallacious)" Ο Stigler (1951) λέει, ότι την έννοια των εξωτερικών οικονομιών επινόησε ο Marshall και είναι οικονομίες πέραν από το βεληνεκές της επιχείρησης και εξαρτώνται από το μέγεθος της βιομηχανίας, τον τόπο, την οικονομία, ή ακόμη όλον τον οικονομικό κόσμο. Ο βασικός σκοπός μιας τόσο νεφελώδους έννοιας ήταν "η αναμόρφωση των κλασσικών οικονομικών σε ένα συμπαγές και εσωτερικά συνεπές σύστημα". Συνεπώς είμαστε δικαιολογημένοι να αμφισβητούμε την ισχύ τους. Αν όμως η βιομηχανία εξαρτάται από την έρευνα και η έρευνα από την κατάρτιση, τότε οι εξωτερικότητες μπαίνουν από την πίσω πόρτα. Όπως λέει ο Corden, μόνο σε μια τέλεια αγορά κεφαλαίου μπορούν τα αγαθά της μάθησης να εσωτερικευθούν. "Δεδομένου ότι η αγορά τεχνολογίας είναι εξαιρετικά ατελής (highly imperfect), το κράτος έχει να παίξει ένα ρόλο κλειδί στην προώθηση των δαπανών Έρευνας και Ανάπτυξης (R&D)". ²⁵

²³ Johnson Samuel (1709 - 1784) : Διάσημος Άγγλος ποιητής, κριτικός, δοκιμογράφος και λεξικογράφος. Έμεινε διάσημος για τον αφορισμό του : " Ο πατριωτισμός είναι το τελευταίο καταφύγιο του απατεώνα (Scoundrel).

²⁴ Στον τύπο $f(v,X)$, στην θέση X χρησιμοποιείται συνήθως το γενικό ύψος της βιομηχανικής παραγωγής. Ο Bhagwati ειρωνικά συστήνει να χρησιμοποιηθεί ή το ύψος εισοδήματος ή η βιομηχανική παραγωγή συν η παραγωγή του χρηματοπιστωτικού τομέα. Ένας διακεκριμένος οικονομολόγος (Either) προτείνει να χρησιμοποιηθεί το παγκόσμιο βιομηχανικό προϊόν (Helpman, 1984, σελ. 330). Τις ίδιες επιφυλάξεις με τον Bhagwati έχει και ο Deardoff. (1984, σελ. 511).

²⁵ Nixson (2002) σελ. 74.

4. Η Νέα Προσέγγιση

Είναι γεγονός ότι το laissez - faire από τα μέσα του 19ου Αιώνα υπήρξε μια σοβαρή μηχανή (engine) οικονομικής ανόδου. Σ' έναν κόσμο, όμως, γρήγορης τεχνολογικής μεταβολής, είναι λογικό να περιμένουμε το Κράτος αφ' ενός να στηρίζει την πρόοδο αφ' ετέρου να ελαφρύνει (alleviate) τις δυσάρεστες παρενέργειές της. Όπως έλεγε ο Clemenceau ο πόλεμος είναι πολύ σοβαρή υπόθεση για να αφηθεί στους στρατηγούς, έτσι και η βιομηχανική ανάπτυξη στα ζώδια ένστικτα των επιχειρηματιών. Εξ' άλλου, όλα τα κράτη του κόσμου ασκούν περισσότερο ή λιγότερο βιομηχανική πολιτική και η Παγκόσμια Τράπεζα (World Bank) ορίζει την βιομηχανική πολιτική ως " κυβερνητικές προσπάθειες να μεταβληθεί η βιομηχανική δομή ώστε να προωθηθεί η οικονομική άνοδος που στηρίζεται στην παραγωγικότητα".²⁶

Μέχρι την δεκαετία του 1980, οι κυβερνήσεις επέλεξαν ορισμένους βιομηχανικούς κλάδους που πίστευαν ότι ήταν κλειδιά για την ανάπτυξη και τους παρείχαν διακριτική μεταχείριση (ευνοϊκούς όρους χρηματοδότησης ή και επιδοτήσεις). Έγραψε πρόσφατα ένας απολογητής αυτής της πολιτικής". Ορίζουμε την βιομηχανική πολιτική σαν μια πολιτική που επιδιώκει να επηρεάσει ορισμένες βιομηχανίες ώστε να επιτευχθούν αποτελέσματα που θεωρούνται από το κράτος επιθυμητά για το σύνολο της οικονομίας".²⁷ Στην πράξη, όμως, η εφαρμογή μιας κάθετης πολιτικής (έτσι απεκλήθη αυτή η υποστήριξη) απαιτούσε αποτελεσματική γραφειοκρατία, αδέκαστους δημοσίους και τραπεζικούς υπαλλήλους και επιχειρηματίες που θα επεδίωκαν το (αφηρημένο) δημόσιο καλό και δεν θα άμβλυαν τα " ζώδια ένστικτά" τους. Ακόμα και αν η επιλογή του κλάδου ήταν ορθή, στην πράξη οδηγούμαστε στη διαφθορά, στους κρατικοδίαιτους (οξύμωρο) επιχειρηματίες και τελικά στην αναποτελεσματικότητα τόσο στατική (απώλεια κοινωνικών πόρων) όσον και δυναμική (χαμηλό ρυθμό ανάπτυξης).

Ειδικά για την χρεοκοπία των Ασιατικών Τίγρων το 1997, δύο σημεία :

" Τα Τσέμπολς ²⁸ (της Ν. Κορέας) βασιζόνταν σχεδόν αποκλειστικά στην κρατική υποστήριξη για τις πιστώσεις τους, πράγμα που έδινε στους πολιτικούς ηγέτες τον έλεγχο της οικονομίας. Οι επικεφαλής των ομίλων αυτών κατέφευγαν συχνά στο " λάδωμα" πολιτικών, δημιουργώντας ένα σύστημα που δεν αντιδρούσε στα σήματα της αγοράς....".²⁹ Το 1996,

²⁶ Pangestu, σελ. 149.

²⁷ Ha- Joon Chang, 1994, σελ. 61.

²⁸ Τσέμπολς :Μεγάλοι χρηματοβιομηχανικοί όμιλοι (Holding companies) της Κορέας.

²⁹ THE WALL STREET JOURNAL/ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ 8.3.1998.

ένα χρόνο πριν το κράχ, ο D. Rodrik έγραψε:

" Πρόσφατες, μελέτες από τους Jong- il Kim/L.J.Lan και A.Young έδειξαν ότι αυτά ήταν θαύματα συσσώρευσης μάλλον παρά παραγωγικότητας. Οι υψηλές αυξήσεις σε φυσικό και ανθρώπινο κεφάλαιο καθώς και η αύξηση συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό πιστώνονται με ολόκληρη σχεδόν την αύξηση του προϊόντος και συνεπώς η επίδοση των Ασιατικών Τίγρων ως προς την συνολική παραγωγικότητα συντελεστών. (Total Factor Productivity) δεν φαίνεται εντυπωσιακή".

Η άκριτη και επιζήμια συσσώρευση κεφαλαίου που συνεπάγεται υπερχρέωση εφόσον η χρηματοδότηση γίνεται κατ' ανάγκην έξωθεν, οδήγησε στην κατάρρευση.

Η εναλλακτική πολιτική, που εξ αντιδιαστολής καλείται " οριζόντια" είναι στην πράξη μια πολιτική υπέρ του ανταγωνισμού (competition policy).

Η οριζόντια πολιτική αποβλέπει κυρίως στην δημιουργία ενός γενικού ανταγωνιστικού περιβάλλοντος μέσα στο οποίο θα δρουν οι επιχειρήσεις αρνούμενη κατ' αρχήν την ιδιαίτερη μεταχείριση ορισμένων κλάδων ³⁰. Είναι η πολιτική που εφαρμόζει η Ε.Ε. Καταλυτική ήταν η έκθεση Bangemann περί νέας προσέγγισης της βιομηχανικής πολιτικής σ' ένα ανταγωνιστικό περιβάλλον (Επιτροπή – Commission - Νοέμβριος 1990).

Τα πορίσματα της εκθέσεως υιοθετήθηκαν από την Συνθήκη του Μαάστριχτ (7 Φεβρουαρίου 1992)." Η δράση της κοινότητας περιλαμβάνει ένα καθεστώς που εξασφαλίζει τον ανταγωνισμό μέσα στην εσωτερική αγορά." (Άρθρο 3,ζ)

Ειδικότερα : Η βιομηχανική πολιτική αφορά την αποτελεσματική και συνεκτική εφαρμογή όλων εκείνων των πολιτικών που αναφέρονται στην δομική προσαρμογή της βιομηχανίας με προοπτική την προώθηση της ανταγωνιστικότητας. Τα κύρια μέσα με τα οποία η κοινότητα εφαρμόζει την βιομηχανική πολιτική της είναι η παροχή ενός οριζοντίου πλαισίου μέσα στο οποίο η βιομηχανία μπορεί να αναπτυχθεί και να ευημερήσει θεραπεύουσα δομικές ελλείψεις και απευθυνόμενη σε περιοχές όπου ο μηχανισμός της αγοράς μόνος του αποτυγχάνει να προσφέρει τις αναγκαίες συνθήκες για επιτυχία. Κεντρικές σ' αυτήν την προσέγγιση είναι οι τρεις ειδικές κοινοτικές πολιτικές που προάγουν τον ανταγωνισμό μέσα στην κοινότητα : Μια ανοικτή πολιτική εμπορίου, ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς και μια ενεργητική πολιτική ανταγωνισμού. ^{31 32}

³⁰ Θα πρέπει να τονίσουμε εδώ ότι υπήρξε μία αλλαγή έμφασης της οικονομικής ανάλυσης από τον αφηρημένο κόσμο του μηχανισμού των τιμών στον συγκεκριμένο των επιχειρήσεων. "Το βασικό στοιχείο της βιομηχανικής επιτυχίας είναι η επίτευξη στατικής και δυναμικής αποτελεσματικότητας στο επίπεδο επιχείρησης. Οι επιχειρήσεις είναι εκείνες που πρέπει να επενδύσουν χρόνο και προσπάθεια στην εκμάθηση για την επίτευξη τόσο στατικής όσο και δυναμικής αποτελεσματικότητας" (Lall 1991, σελ. 123).

³¹ XXIst Report on Competition Policy 1991 σελ. 42.

Όπως αναφέραμε, μια γενικώς υπέρ του ανταγωνισμού πολιτική φαίνεται πιο ικανή να είναι η καλύτερη σε μια *third - best* έννοια." ³³ Οι ίδιοι συγγραφείς σημειώνουν ότι αν εισάγουμε άλλα κριτήρια εκτός από την αποτελεσματική κατανομή των πόρων, όπως δίκαιη κατανομή του εισοδήματος, συμβατότητα με πολιτικά πιστεύω, συμβολή στην παραγωγική αποτελεσματικότητα και επιτάχυνση στην τεχνολογική πρόοδο τότε "..... μια γενικώς υπέρ του ανταγωνισμού πολιτική είναι πιθανόν να είναι ευνοϊκή για τα δύο πρώτα κριτήρια. Χρειάζεται κρίση (*judgement*) για την παραγωγική αποτελεσματικότητα και την τεχνολογική πρόοδο αφού εξετασθεί προσεκτικά η πραγματικότητα". ³⁴ (σελ.38).

Προϋπόθεση επιτυχούς εφαρμογής της νέας βιομηχανικής πολιτικής είναι η αποτελεσματική οργάνωση των αγορών των συντελεστών παραγωγής. Οι αγορές κεφαλαίου και εργασίας πρέπει να είναι απελευθερωμένες και ευέλικτες. Ειδικότερα για την αγορά εργασίας θα πρέπει να υπάρχει υψηλός βαθμός ελευθερίας προσλήψεων - απολύσεων. Η Λογική (*Rationale*) πίσω από την φιλελευθεροποίηση της αγοράς εργασίας είναι διφυής. Πρώτον, αυτός που θέλει να εργαστεί πολύ, θα μεταβεί εκεί που απαιτείται πολλή εργασία. Αυτός που θέλει να εργαστεί λίγο, εκεί που χρειάζεται λιγότερη εργασία (στατικό όφελος). Δεύτερον, ευκολία απολύσεων συνεπάγεται ευκολία προσλήψεων. Οι τομείς που παρακμάζουν αποδεσμεύουν ευκολότερα εργατικό δυναμικό που απορροφάται από τους τομείς σε επέκταση. (Δυναμικό όφελος).

Ιδιαίτερη σημασία και βαρύτητα έχει η ασκούμενη μακροοικονομική πολιτική. Όπως λέει ο Bhagwati (1998) "Καλά μικροοικονομικά προϋποθέτουν καλά μακρο-οικονομικά". Πράγματι μια συνετή δημοσιονομική και νομισματική πολιτική μαζί με μείωση της γραφειοκρατίας και μεγαλύτερη διαφάνεια στους κανόνες του επιχειρείν, κρίνονται απαραίτητοι όροι για την επιτυχή άσκηση της νέας βιομηχανικής πολιτικής.

5. Η Πολιτική της ΕΕ

Βασικός στόχος και ταυτόχρονα μέσο για την επίτευξη της βιομηχανικής πολιτικής της ΕΕ είναι το πρόγραμμα ενιαίας αγοράς (*Single Market Programme - SMP*). Η προσπάθεια ξεκίνησε στις αρχές του 1986 όταν ο αντιπρόεδρος της Επιτροπής Λόρδος Cockfield (προεδρεύοντος του J.Delors) ανέθεσε στον Paolo Cecchini και τους M. Catinat

³² Η μόνη κλαδική πολιτική που άσκησε η ΕΕ αφορά τα ναυπηγεία.

³³ (Scherer και Ross 1990 σελ. 37 - 8).

³⁴ Συνεπώς οι συγγραφείς δεν αποκλείουν λελογισμένη κρατική επέμβαση για βελτίωση της τεχνολογίας ή αύξηση της παραγωγικότητας.

και A. Jacquemin να συντάξουν έκθεση για τα οφέλη της ενιαίας αγοράς. Η έκθεση δημοσιεύθηκε τον Φεβρουάριο του 1988 και έθετε το έτος 1992 σαν έτος ορόσημο. Εμπόδια σε λειτουργία το 1992, 35 χρόνια μετά την δημιουργία της Ευρωπαϊκής Κοινής Αγοράς, περιελάμβαναν διαφορετικά μέτρα ασφάλειας (εργασίας), διαφορετικές ρυθμίσεις όσον αφορά τα συστατικά τροφίμων, κρατικά συμβόλαια και την μη αναγνώριση επαγγελματικών προσόντων.³⁵

Επίσης πρέπει να αναφέρουμε την Διάσκεψη του Cardiff (Ιούνιος 1998) όπου ετέθησαν κριτήρια επιτυχίας και βαθμολόγησης των μέτρων για την αποτελεσματική ολοκλήρωση της αγοράς και την Διάσκεψη της Λισσαβώνας (Μάρτιος 2000) όπου τέθηκε σαν στόχος η ΕΕ να γίνει "η πιο ανταγωνιστική και δυναμική οικονομία του κόσμου στηριζόμενη στην γνώση...." την επόμενη δεκαετία. Για την επίτευξη αυτού του στόχου μια ευρεία γκάμα πολιτικών υιοθετήθηκε που στόχευε ιδιαίτερα στην αύξηση του ρυθμού ανάπτυξης της Ε.Ε. Στα μέσα της δεκαετίας ήταν έκδηλη η αδυναμία επίτευξης των φιλόδοξων στόχων που ετέθησαν.

Η μείωση των εμποδίων στο ενδοκοινοτικό εμπόριο θα οδηγήσει σ' αυξημένο ανταγωνισμό στις αγορές προϊόντων. Ιδανικά ο αυξημένος ανταγωνισμός θα μειώσει τις τιμές και τα περιθώρια κέρδους, οδηγώντας σ' έξοδο από την αγορά των λιγότερο αποτελεσματικών επιχειρήσεων. Αυτό θα προκαλέσει κατανομητική (allocative) και παραγωγική αποτελεσματικότητα. Αφ' ενός οι τιμές θα κινηθούν προς το οριακό κόστος λόγω μείωσης της ισχύος στις αγορές των επιχειρήσεων, αφ' ετέρου η έξοδος από την αγορά των λιγότερο αποτελεσματικών επιχειρήσεων θα μειώσει το μέσο κόστος και θα αυξήσει έτσι την παραγωγική αποτελεσματικότητα. Σαν αντίδραση οι εταιρείες είναι πιθανόν να καταφύγουν σε εναρμονισμένες πολιτικές (collusive behaviour). Οι Dierx και λοιποί³⁶ καταλήγουν ότι η "στρατηγική αντίδραση των εταιρειών είναι απίθανο να αντισταθμίσει το θετικό αποτέλεσμα της ολοκλήρωσης επί της κατανομητικής και παραγωγικής αποτελεσματικότητας της Ευρωπαϊκής οικονομίας"³⁷. Όσον αφορά την εξαγωγική εξειδίκευση, δύο αντίρροπες δυνάμεις δρουν. Αφενός, η άρση εμπορικών εμποδίων οδηγεί σε μείωση του κόστους επικοινωνίας και συναλλαγής (transaction costs) και επιτρέπει έτσι καλύτερη εκμετάλλευση των οικονομιών κλίμακος, αφετέρου η μεγαλύτερη εμπορική διασύνδεση του ενδο-βιομηχανικού (intra - industry) εμπορίου λόγω σύγκλισης των συντελεστών παραγωγής και αυξημένης διαφοροποίησης προϊόντος (product differentiation)

³⁵ Stead και λοιποί, 1996, σελ. 197.

³⁶ European Economy 2/2002.

³⁷ Eur. Econ. (σελ. 2).

οδηγεί σε μικρότερη εξειδίκευση. Κατά την δεκαετία 1992-2001 παρατηρήθη ότι "η εξαγωγική εξειδίκευση παρέμεινε λίγο - πολύ αμετάβλητη και υπήρξε μια σοβαρή αύξηση στην σχετική σημασία του ενδοβιομηχανικού εμπορίου".³⁸

Τέλος, όσον αφορά την γεωγραφική κατανομή της Ευρωπαϊκής βιομηχανίας οι Midelfart - Knarvik και λοιποί διαπιστώνουν ότι "Από τις αρχές της δεκαετίας του 1980 υπήρξε μια βαθμιαία αύξηση στην εξειδίκευση της παραγωγής, η οποία ήταν πιο δυνατή στις χώρες που συνδέθηκαν με την Ε.Ε. παρά στα μακροχρόνια μέλη της.....Αντίθετα με την γενική τάση, η εξειδίκευση των μεγάλων μελών όπως η Γαλλία, το Ην. Βασίλειο και η Γερμανία σε υψηλής τεχνολογίας, υψηλών αποδόσεων κλίμακος βιομηχανίες μειώθηκε ελαφρά. Ταυτόχρονα, η Ιρλανδία και η Φινλανδία εξειδικεύθηκαν σ' αυτούς τους τομείς. Εν πάσει περιπτώσει, ο συνήθης διαχωρισμός μεταξύ βορρά και κέντρου αφενός και αφετέρου του νότου της Ευρώπης παρέμεινε σε ισχύ με τις βόρειες χώρες να είναι περισσότερο εξειδικευμένες σε αύξουσες αποδόσεις υψηλής τεχνολογίας βιομηχανίες.

Αναπόσπαστο μέρος υπέρ του ανταγωνισμού πολιτικής είναι ο έλεγχος της αγοράς δηλ. της τιμωρίας κατάχρησης δεσπόζουσας θέσης, των εναρμονισμένων τακτικών και των επιβλαβών συγχωνεύσεων. Ιστορικά η πρώτη χώρα που αποπειράθηκε να εφαρμόσει αντιμονοπωλιακή πολιτική ήταν οι ΗΠΑ με τους Sherman Act του 1890 και Clayton Act του 1914.

Η ΕΕ ευθύς εξ αρχής θέσπισε κανόνες θεμιτού εμπορίου (άρθρα 85 και 86 της Ιδρυτικής Συμφωνίας της Ρώμης 1957). Στην περίπτωση των ΗΠΑ το Υπ. Εμπορίου καταγγέλλει και το Ανώτατο Δικαστήριο αποφασίζει τελεσιδικώς. Στην περίπτωση της ΕΕ η Επιτροπή (Κομισιόν) επιβάλλει πρόστιμα και οι εναγόμενοι προσφεύγουν στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο. Η Επιτροπή διώκει τις εναρμονισμένες πρακτικές που τείνουν να ματαιώσουν την ανάπτυξη του εμπορίου μεταξύ των κρατών - μελών και να ενισχύσουν τις εθνικές διαιρέσεις, έστω και αν μερικές φορές αυτή η αρχή γίνεται σε βάρος της αποτελεσματικότητας. " Η επίτευξη μιάς ενιαίας ενοποιημένης αγοράς ήταν υπέρτατης σημασίας και κάθε συμφωνία που είχε ως αποτέλεσμα την διανομή εθνικών αγορών σε ιδιαίτερες εθνικές επιχειρήσεις θα επηρέαζε αναπόφευκτα το διακρατικό εμπόριο και θα έπρεπε να καταδικαστεί." ³⁹

Πολύ σοβαρό παρακλάδι της αντιμονοπωλιακής πολιτικής είναι ο έλεγχος των συγχωνεύσεων (mergers). Εάν οι επιχειρηματίες δεν μπορούν να καταστρατηγήσουν την

³⁸ Πρβλ. Αυτοκινητοβιομηχανία.

³⁹ Utton, 2003, σελ. 163.

αντιμονοπωλιακή πολιτική ευθέως μπορεί να επιδιώξουν να την καταστρατηγήσουν εμμέσως δια της συγχώνευσης των επιχειρήσεών τους. Στην Αμερική τις συγχωνεύσεις διέπει ο Clayton Act/1914. Στην Ιδρυτική Συμφωνία της Ρώμης δεν υπάρχει ρητή αναφορά σ' αυτές. Εκρίνοντο βάσει των άρθρων 85 και 86 έως ότου το 1989 (σε ισχύ από τον Σεπτέμβριο 1990) εθεσπίσθη ο Κανονισμός 4064. Συγχωνεύσεις με παγκόσμιο τζίρο των δύο (ή περισσότερων) επιχειρήσεων πάνω από 5 δισ. ευρώ υπόκεινται σε έλεγχο από την Επιτροπή. Ο συνολικός σ' όλη την Κοινότητα τζίρος τουλάχιστον σε δύο από τις εμπλεκόμενες επιχειρήσεις πρέπει να υπερβαίνει τα 250 εκ. ευρώ και κάθε επιχείρηση πρέπει να έχει τουλάχιστον τα δύο - τρίτα των εργασιών της (μετρούμενη με τον τζίρο) σε μία χώρα της Ε.Ε.Με άλλα λόγια, η συγχώνευση πρέπει να 'χει μια καθαρά" Κοινοτική διάσταση".⁴⁰

Ο Κανονισμός 1/2003 ο οποίος προβλεπόταν να τεθεί σε ισχύ από την 1/5/2004 καταργεί την υποχρεωτική κοινοποίηση των συμφωνιών μεταξύ επιχειρήσεων στην Επιτροπή . Αντ' αυτού, η κοινοποίηση θα γίνεται στο " Ευρωπαϊκό Δίκτυο Ανταγωνισμού" εντός τους οποίου θα συνεργάζονται οι εθνικές αρχές ανταγωνισμού και οι Επιτροπές ανταλλάσσοντας στοιχεία και πληροφορίες, μεταξύ άλλων για την χρήση αποδεικτικών στοιχείων. Όταν δε μια επιχείρηση ζητεί να υπάρξει παρέκκλιση από την σχετική νομοθεσία θα μπορεί πλέον να καταθέτει το αίτημα απ' ευθείας στις εθνικές κανονιστικές και δικαστικές αρχές χωρίς να απαιτείται σχετική δήλωση της Επιτροπής, ενώ οι εθνικές αυτές αρχές θα μπορούν να εκδίδουν απ' ευθείας αποφάσεις βασισμένες στο άρθρο 85/3 της Συνθήκης.⁴¹

Στην εφαρμογή της αντιμονοπωλιακής πολιτικής (antitrust) ενυπάρχει ένα δίλημμα: "Όλο το βάρος της αντιμονοπωλιακής πολιτικής μπορεί να συνοψισθεί σαν μια προσπάθεια να βελτιωθεί η κατανομητική αποτελεσματικότητα χωρίς να χειροτερεύσει η παραγωγική αποτελεσματικότητα τόσο πολύ ώστε ή να μη εξαχθεί στο τέλος κέρδος ή να εξαχθεί καθαρή ζημία στην ευμάρεια (Welfare) του καταναλωτή".⁴² Το δίλημμα γίνεται οξύτερο αν αναλογισθούμε την δυναμική διάσταση του προβλήματος.

Ο πλήρης ανταγωνισμός δεν εγγυάται κατ' ανάγκην επαρκή ροή τεχνολογικών καινοτομιών. Ο Schumpeter, (1942), κλόνισε της έως τότε εμπιστοσύνη των οικονομολόγων στη τελειότητα του ανταγωνιστικού μοντέλου, υποστηρίζοντας ότι : " πρέπει να παραδεχθούμε ότι (η μεγάλη μονάδα) είναι σήμερα η πιο ισχυρή μηχανή προόδου και ειδικά της μακροχρόνιας μεγέθυνσης του προϊόντος όχι μόνο σε πείσμα αλλά κυρίως λόγω των περιοριστικών (δηλ. μονοπωλιακών) στρατηγικών της... Έτσι, τέλειος ανταγωνισμός δεν

⁴⁰ (Utton. σελ. 192).

⁴¹ XXXIIInd Report on Competition Policy 2002 σελ. 4.

⁴² Bork, 1978, σελ.91.

είναι μόνο αδύνατος αλλά κατώτερος και δεν έχει κανένα δικαίωμα να τεθεί σαν ιδανικό μοντέλο αποτελεσματικότητας" (σελ. 106). Η αλήθεια είναι ότι ο ίδιος το 1912 (Θεωρία της Οικονομικής Ανάπτυξης) υποστήριξε ότι οι καινοτομίες προέρχονται τυπικά από νέες, μικρές επιχειρήσεις που ξεκινούν την λειτουργία τους εκτός του κυκλώματος παραγωγής. Και αυτό, πράγματι, συμβαίνει με πολλές σοβαρές ανακαλύψεις. Ο Scherer (1992) μετά από μία διεξοδική μελέτη της εμπειρικής και θεωρητικής έρευνας που προκάλεσε ο Schumpeter (1942), συμπεραίνει " Το μεγαλύτερο μέρος αυτής της έρευνας στηρίζει το συμπέρασμα ότι ο Schumpeter υπερέβαλε τα πλεονεκτήματα των μεγάλων μονοπωλιακών εταιριών σαν μηχανή προόδου. Αλλά αμφιβολίες εισεχώρησαν και σημαντικά ερωτήματα για την πολιτική παραμένουν αναπάντητα". Η εικόνα ανατρέπεται αν ενδιαφερόμαστε για την διάχυση (diffusion) και όχι την δημιουργία της καινοτομίας. " Εάν οι επιχειρήσεις που αναπτύσσουν νέες τεχνολογίες έχουν μονοπωλιακή ισχύ, θα θέσουν υψηλότερες τιμές ώστε να αποκομίσουν το μεγαλύτερο δυνατό κέρδος από την καινοτομία. Η υψηλή τιμή θα επιβραδύνει την υιοθέτηση της νέας τεχνολογίας αλλού στην οικονομία, καθυστερώντας τα κέρδη από την παραγωγικότητα που η νέα τεχνολογία θα φερνε".⁴³

Δια να παρακαμφθεί αυτός ο σκόπελος, είναι δυνατόν να ενθαρρυνθεί η Κοινή Ερευνητική Επιχειρηματικότητα (Research Joint Ventures – RJV) έτσι ώστε μικρές επιχειρήσεις να συγχρηματοδοτούν και να καρπούνται τα αποτελέσματα της έρευνας και ανάπτυξης (R & D) χωρίς να γίνουν αντικείμενο δίωξης από την αντιμονοπωλιακή διαδικασία. "Οι ΗΠΑ πέρασαν τον Νόμο NCRA (National Cooperative Research Act) το 1984. Πριν από τον Νόμο μόνο επτά κοινές επιχειρήσεις δημιουργούνταν ενώ τα επόμενα χρόνια περίπου 29 επιχειρήσεις, σχηματίζονταν τον χρόνο".⁴⁴ Στην ΕΕ αυτές οι συμπράξεις υπάγοντο κατ' αρχήν στις απαγορευτικές διατάξεις του άρθρου 85 (1). Το 1968 όμως μία ανακοίνωση της Επιτροπής δήλωσε ότι τέτοιες συμφωνίες που αφορούν μόνο R & D δεν παραβιάζουν κατ' ανάγκη το άρθρο 85 (1). Το 1985 αυτή η πολιτική επεκτάθηκε σημαντικά. Με τις εξαιρέσεις του κανονισμού 418/85 που κράτησαν 13 χρόνια, συμφωνίες που καλύπτουν την εκμετάλλευση των αποτελεσμάτων R & D θα είχαν ευνοϊκή μεταχείριση.

Το Ιανουάριο 2001 τροποποιήθη ο κανονισμός και έτσι τροποποιημένος θα ισχύσει μέχρι το 2010. Εάν οι συμμετέχοντες έχουν ένα συνολικό μερίδιο αγοράς 25% ή λιγότερο χορηγείται εξαίρεση από την μονοπωλιακή εκμετάλλευση των R & D για επτά χρόνια ή και περισσότερο. Εάν μια συμφωνία επεκτείνεται σε κοινή διανομή (distributor) κοινών

⁴³ The Economist, Econ. Focus, 24 May 1997.

⁴⁴ Utton, 2003, σελ. 178.

αναπτυχθέντων σχεδίων, το συνδυασμένο μερίδιο αγοράς αυξάνεται στο 25 % ενώ πρώτα ήταν 10%.

Σε συμφωνία με τα άρθρα 85 και 86, το άρθρο 92 της Συνθήκης της Ρώμης απαγορεύει τις παρεχόμενες υπό οιαδήποτε μορφή ενίσχυσης από τα κράτη - μέλη "αι οποίαι καταστρατηγούν ή απειλούν να καταστρατηγήσουν τους κανόνες του ανταγωνισμού, ευνοούσε ορισμένες επιχειρήσεις ή ορισμένο είδος παραγωγής".

Υφίστανται όμως ορισμένες εξαιρέσεις όπως :

- α) ο κοινωνικός χαρακτήρας της βοήθειας
- β) οι φυσικές καταστροφές και
- γ) οι περιοχές που πλήγησαν από την διαίρεση της Γερμανίας

Επίσης συμβιβαστές με την έννοια της Κοινής Αγοράς θεωρούνται :

α) Οι ενισχύσεις που προορίζονται να ευνοήσουν την οικονομική ανάπτυξη περιοχών με ασυνήθιστα χαμηλό βιοτικό επίπεδο ή που μαστίζονται από σοβαρή υποαπασχόληση.

β) Οι ενισχύσεις που προορίζονται να προωθήσουν την πραγματοποίηση σοβαρού τινός σχεδίου κοινού ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος ή να θεραπεύσουν μία σοβαρή διαταραχή της οικονομίας ενός Κράτους - μέλους.

γ) Οι ενισχύσεις που προορίζονται να διευκολύνουν την ανάπτυξη ορισμένων δραστηριοτήτων ή ορισμένων οικονομικών περιοχών χωρίς να αλλοιούνται οι όροι των συναλλαγών κατά τρόπο αντίθετο προς το κοινό συμφέρον.

δ) Κάθε άλλο είδος ενίσχυσης που καθορίζεται δι' αποφάσεως του Συμβουλίου με ειδική πλειοψηφία κατόπιν πρότασης της Επιτροπής.

Παραδειγματικά αναφέρεται ότι, η Επιτροπή μήνυσε την Ελλάδα για την βοήθεια στην Ολυμπιακή Αεροπορία αλλά παράλληλα έκαμε αποδεκτούς τους Αναπτυξιακούς Νόμους. Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι " η Κρατική βοήθεια είναι έντονα πολιτικοποιημένη (υπόθεση), έτσι δεν είναι παράξενο που οι αποφάσεις της Επιτροπής κατακρίνονται μονίμως από τις επιχειρήσεις και τις αρχές ενός τουλάχιστον κράτους και υποχρεώνεται μερικές φορές να τις ανακαλεί, τουλάχιστον προσωρινά...".⁴⁵

Υπάρχει μια ποικιλία μέτρων και θεσμών της ΕΕ οι οποίοι προσφέρουν βοήθεια ιδιαίτερα στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις (ΜΜΕ). Μικρομεσαία επιχείρηση σύμφωνα με την Σύσταση (96/280/ΕΚ της 3 Απριλίου 1996) είναι μια μονάδα οιασδήποτε οικονομικής δράσης που :

- (1) απασχολεί λιγότερο από 250 άτομα

⁴⁵ Stead και λοιποί, 1996 σελ. 203.

- (2) έχει ετήσιο τζίρο μέχρι 40 εκατ. Ευρώ,
- (3) είναι ιδιοκτησία μεγαλύτερης μονάδος κατά λιγότερο από 25%

Το 1996 τελευταίο έτος με απογραφικά στοιχεία, στην Ε.Ε. λειτουργούσαν 18,5 εκ επιχειρήσεις με συνολικό εργατικό δυναμικό 112 εκ απασχολούμενα άτομα. Απ' αυτές 2 εκ. (11.1%) απασχολούσες 31 εκ άτομα (27,9 %) είναι βιομηχανικές - ενεργειακές. Στην Ελλάδα αντιστοίχως υπάρχουν 32.900 επιχ. (4.5% του συνόλου των επιχειρήσεων) με απασχόληση 330.400 άτομα (19,5%).

Με τα ανωτέρω κριτήρια η Ελλάδα, στο τομέα Βιομηχανία Ενέργεια έχει περίπου 170 μεγάλες μονάδες με απασχόληση πάνω από 250 άτομα (ποσοστό 0.5%) του Τομέα Βιομηχανίας Ενέργειας όπου απασχολούνταν περίπου 87 χιλ. άτομα (26,2% του συνόλου της απασχόλησης στην Βιομηχανία- Ενέργεια). Στο σύνολο της Ε.Ε. υπάρχουν περίπου 16,5 χιλ. μεγάλες μονάδες (με απασχόληση πάνω από 250 άτομα) και απασχολούσαν περίπου 14,5 εκ. άτομα δηλ. το 46,1% της συνολικής απασχόλησης στην Βιομηχανία Ενέργεια.⁴⁶

Παρατηρείται λοιπόν ότι 99,2% των επιχειρήσεων στην Ε.Ε. είναι μικρές ή πολύ μικρές επιχειρήσεις στον τομέα Βιομηχανίας Ενέργειας. Η πολιτική σχετικά με τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις της ΕΕ δεν κάνει ρητή διάκριση μεταξύ βιομηχανικών και μη βιομηχανικών ΜΜΕ.

Η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (ΕΙΒ), το Ευρωπαϊκό Ταμείο Επενδύσεων (ΕΙΦ), τα Διαρθρωτικά Ταμεία (SF) και οι Κοινοτικές Πρωτοβουλίες είναι οι κύριοι φορείς (venues) αυτής της πολιτικής.

Η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων χορηγεί κυρίως μακροχρόνιες πιστώσεις. Για την υποστήριξη των ΜΜΕ ανέπτυξε από το 1968 ένα αποκεντρωμένο σύστημα που καλείται " global loans" (σφαιρικά ή συνολικά δάνεια). Για την περίοδο 1994 - 1998 η ΕΙΒ χορήγησε δάνεια ύψους 105.000 εκατ. ευρώ. Από αυτό το ποσό γύρω στα 11.600 εκατ. ευρώ (ποσοστό 11,2%) διανεμήθηκαν σε 50.000 ΜΜΕ μέσω των global loans. Κάπου 8.000 εκατ. ευρώ πήγαν στις επενδύσεις στην βιομηχανία ενώ 3.600 εκατ. ευρώ στο τομέα των υπηρεσιών κυρίως στον Τουρισμό.⁴⁷ Το 1998 η ΕΙΒ εισήγαγε το πρόγραμμα " SME Window" (Παράθυρο ΜΜΕ) με σκοπό την ενίσχυση ΜΜΕ με υψηλή τεχνολογική πρόοδο μέσω εταιρειών επιχειρηματικού κινδύνου (Joint ventures). Μέχρι το τέλος του έτους το ύψος της χρηματοδότησης έφθασε τα 393 εκ. Ευρώ σε 12 χώρες.

Το Ευρωπαϊκό Επενδυτικό Ταμείο (ΕΙΦ) σκοπόν έχει την χρηματοδότηση αφενός των

⁴⁶ Από τον Πίνακα 1.3, σελ. 26 της μελέτης Σπ. Χανδρινού και λοιπών (2005).

⁴⁷ Τα στοιχεία του τμήματος αυτού είναι από το " The European Observatory for SMEs Sixth Report.

Διευρωπαϊκών Δικτύων (TENs) και αφετέρου των μικρομεσαίων επιχειρήσεων. Το EIF εγγυάται τα δάνεια τραπεζών και άλλων Χρηματοπιστωτικών οργανισμών.

Υπάρχουν τέσσερα Διαρθρωτικά Ταμεία (Structural Funds, SF) :

- (i) Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ERDF), με 49,5% του συνολικού προϋπολογισμού των Διαρθρωτικών Ταμείων
- (ii) Το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ESF 29,9% των κεφαλαίων των SFs)
- (iii) Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Αγροτικού Προσανατολισμού και Εγγυήσεων (EAGGF με 17,7%)
- (iv) Το χρηματοδοτικό Μέσο Προσανατολισμού Αλιείας (FIFG), 2,9% του προϋπολογισμού των SFs)

Την περίοδο 1994 - 1999 οι πόροι των Διαρθρωτικών Ταμείων έφθασαν τα 154.500 εκ. ευρώ δηλ. περίπου το 1/3 του Κοινοτικού Προϋπολογισμού. Απ' αυτά το 18,1% ή 21.300 εκ. ευρώ διατέθηκαν άμεσα για τις ΜΜΕ. Την περίοδο 1989 - 1993 είχαν διατεθεί μόνο 10.000 εκ. ευρώ. Δηλ. υπερδιπλασιάστηκαν.

Οι Κοινοτικές Πρωτοβουλίες αποβλέπουν να λύσουν ειδικά πανευρωπαϊκά προβλήματα. Για την περίοδο 1994 - 1999 υπήρχαν 13 Κοινοτικές Πρωτοβουλίες. Επειδή ετέθη πρόβλημα για την αποτελεσματικότητα τους η Ευρωπαϊκή Επιτροπή περιορίσε τον αριθμό τους σε 4 για την περίοδο 2000 - 2006.

- (i) INTERREG : 4.875 εκ. ευρώ δια διαπεριφερειακή συνεργασία
- (ii) EQUAL : 2.847 εκ. ευρώ, διεθνής συνεργασία δια καταπολέμηση κάθε διάκρισης στην αγορά εργασίας
- (iii) LEADER : 2.020 εκ. ευρώ δια αγροτική ανάπτυξη
- (iv) URBAN : 700 εκ. ευρώ για την αναγέννηση πόλεων και αστικών περιοχών σε κρίση

Σημειωτέον ότι όλες οι Κοινοτικές Πρωτοβουλίες είναι ανοικτές στις ΜΜΕ αλλά εφόσον τα κράτη - μέλη είναι υπεύθυνα για την εφαρμογή τους, δεν υπάρχουν πολλά στοιχεία για την συμμετοχή των ΜΜΕ σ' αυτές.

Τέλος πρέπει να αναφέρουμε το Δ' Κοινοτικό Πρόγραμμα για την Έρευνα και την Τεχνολογική Ανάπτυξη που συμμετείχε ένας σημαντικός αριθμός ΜΜΕ.

6. Το Πλαίσιο Βιομηχανικής Πολιτικής στην Ελλάδα

Μεγάλη σημασία για την Ελληνική Βιομηχανία (κυρίως) έχει το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ανταγωνιστικότητας (ΕΠΑΝ) για τα έτη 2000 - 2006, στα πλαίσια του Γ'

Κοινοτικού Πλαισίου. Ο συνολικός προϋπολογισμός ανέρχεται σε 6,5 δισ. ευρώ. Ειδικά η συνολική δημόσια δαπάνη είναι 3,2 δισ. ευρώ (50,38% επί του συνολικού προϋπολογισμού), η συνολική δαπάνη του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης 1,83 δισ. ευρώ και η συνολική συμμετοχή του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου 0,15 δισ. ευρώ. Η συνολική ιδιωτική χρηματοδότηση ανέρχεται σε 3,2 δισ. ευρώ.

Το ΕΠΑΝ προέκυψε διαδικαστικά ως σύνθεση τεσσάρων ΕΠ για την Μεταποίηση - Υπηρεσίες, Τουρισμός, Ενέργεια και Φυσικοί Πόροι, Έρευνα και Τεχνολογία. Στρατηγικός στόχος του ΕΠΑΝ είναι η ενίσχυση της ποιοτικά προσανατολισμένης ανταγωνιστικότητας. Η τόνωση της επιχειρηματικότητας, η απλοποίηση και ο εξορθολογισμός του επιχειρηματικού περιβάλλοντος αποτελούν τους κυριότερους συντελεστές για την επίτευξη του στόχου αυτού. Ειδικά για την Μεταποίηση στόχος είναι η παραγωγική ανασυγκρότηση και τεχνολογική αναβάθμιση μέσω της ενίσχυσης των ανταγωνιστικών ικανοτήτων των επιχειρήσεων που θα καινοτομούν και θα κάνουν χρήση νέων τεχνολογιών.

Ειδικά για την Έρευνα και Τεχνολογία, στόχος είναι η ενθάρρυνση της δημιουργίας νέων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων και η ενίσχυση του σχηματισμού νέων ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων με βάση συνεκτικά τεχνο - οικονομικά δίκτυα. Για τον Τουρισμό στόχος είναι η διατήρηση του μεριδίου της χώρας στην διεθνή τουριστική αγορά και η ανασυγκρότηση και ο εμπλουτισμός των τουριστικών πλεονεκτημάτων που διαθέτει η Ελλάδα οικοδομώντας παράλληλα νέα πλεονεκτήματα. Για την Ενέργεια - Φυσικοί Πόροι στόχος είναι η βελτίωση της συνεισφοράς τους ως εργαλείων αύξησης της ανταγωνιστικότητας της Ελληνικής Οικονομίας με ταυτόχρονο σεβασμό των περιβαλλοντικών δεσμεύσεων της χώρας.

Η νέα κυβέρνηση που προέκυψε από τις εκλογές του Μαρτίου 2004 επιτάχυνε την απορροφητικότητα του ΕΠΑΝ στο 26,2% (2005) έναντι 14,7% που ήταν το αντίστοιχο ποσοστό στις 19 Μαρτίου 2004, ενώ ο μέσος μηνιαίος ρυθμός απορρόφησης της δημόσιας δαπάνης εκτινάχθηκε από τα 13,2 εκ. ευρώ στα 40 εκ. ευρώ.

Μέχρι τις 31.12.04 ενισχύθηκαν από το ΕΠΑΝ 12.542 επιχειρήσεις. Το 73% αυτών των επιχειρήσεων βρίσκονται εκτός Αττικής και απορροφούν το 75,4 % του συνολικού προϋπολογισμού. Οι ενισχυόμενες επιχειρήσεις ανέρχονται σε 7.813 μεταποιητικές επιχειρήσεις 3.739 του τομέα του τουρισμού, 648 είναι χρηματοδοτούμενες διάφορων τομέων για την υλοποίηση έργων έρευνας και τεχνολογικής ανάπτυξης και 342 ενισχύθηκαν για παραγωγή ενέργειας από Ανανεώσιμες Πηγές. Ποσοστό υψηλότερο του 80% των χρηματοδοτούμενων επιχειρήσεων είναι ΜΜΕ. Στον ανωτέρω αριθμό ενισχύθηκαν άλλες

18.500 ΜΜΕ οι οποίες υποστηρίζονται εκπαιδευτικά για την εξοικείωσή τους με το Διαδίκτυο μέσω του προγράμματος " Δικτυωθείτε".

Πέραν την ανωτέρω δημιουργήθηκε Ταμείο Εγγυοδοσίας Μικρών και Πολύ Μικρών Επιχειρήσεων (ΤΕΜΠΕ) από το οποίο αναμένεται να επωφεληθούν γύρω στις 18.000 ΜΜΕ.

Η Τράπεζα αναλαμβάνει να εκτιμήσει την βιωσιμότητα της επιχείρησης, τον πιστωτικό κίνδυνο και την πιστοληπτική ικανότητα σύμφωνα με τους ισχύοντες κανονισμούς της. Εφόσον κρίνει το εγχείρημα βιώσιμο αποστέλλει το αίτημα στο ΤΕΜΠΕ. Η απάντηση του ΤΕΜΠΕ είτε θετική είτε αρνητική πρέπει να κοινοποιηθεί στην τράπεζα εντός 30 ημερών. Στην περίπτωση θετικής απαντήσεως, η τράπεζα υπογράφει σύμβαση με την επιχείρηση και αποστέλλει στο ΤΕΜΠΕ τους γενικούς και ειδικούς όρους της σύμβασης.

Η Εγγυοδοσία καλύπτει τα εξής πέντε προγράμματα :

- (1) Εγγυοδοσία για την ίδρυση μικρών ή την ανάπτυξη νέων μικρών επιχειρήσεων (έως 30 άτομα απασχόλησης, έως τρία χρόνια δράση, οιασδήποτε νομικής μορφής).
- (2) Εγγυοδοσία για επιχειρήσεις που λειτουργούν στην ελληνική αγορά πάνω από τρία έτη, οποιασδήποτε εταιρικής μορφής, (απασχόληση μέχρι 10 άτομα)
- (3) Εγγυοδοσία για μικρές επιχειρήσεις (Τουλάχιστον τρία χρόνια λειτουργίας, 11 έως 30 άτομα)
- (4) Εγγυοδοσία μικροδανείων πολύ μικρών επιχειρήσεων (απασχόληση μέχρι 6 άτομα)
- (5) Εγγυοδοσία για εξαγορές, συγχωνεύσεις και μεταβιβάσεις μικρών επιχειρήσεων (απασχολούν λιγότερα από 15 άτομα και επί δύο διαδοχικά έτη πριν από την αίτηση εγγυοδοσίας. Ο τζίρος δεν ξεπερνά τα 7 εκατ. ευρώ ή ο ετήσιος ισολογισμός δεν ξεπέρασε τα 5 εκατ. ευρώ).

Σύμφωνα με τα τελευταία στοιχεία μέχρι την 31 Αυγούστου 2005 υποβλήθηκαν στο ΤΕΜΠΕ 2.073 αιτήσεις δανείων ύψους 86,7 εκατ. ευρώ. Από αυτές εξετάστηκαν 1.963 αιτήσεις και εγκρίθηκαν 1.452 ή ποσοστό 74% αυτών. Αξίζει να σημειωθεί ότι μέχρι τις 31 Δεκεμβρίου 2004, οι αιτήσεις για δάνεια με εγγύηση του ΤΕΜΠΕ έφταναν μόλις τις 460, που σημαίνει ότι μέσα σε οκτώ μήνες σημείωσαν αύξηση κατά 350,7% που είναι και ενδεικτική της δυναμικής του νέου θεσμού. Σημειώνεται η περιφερειακή διάσταση του θεσμού, καθώς όπως προκύπτει από τα στοιχεία το ποσοστό δανείων σε επιχειρήσεις της Αττικής περιορίζεται στο 36,1% ενώ το υπόλοιπο είναι διάσπαρτο στην περιφέρεια.

Ο κύριος μοχλός της αναπτυξιακής προσπάθειας σήμερα είναι ο Αναπτυξιακός Νόμος 3299/23.12.2004, περί Κινήτρων Ιδιωτικών Επενδύσεων για την Οικονομική Ανάπτυξη και την Περιφερειακή Σύγκλιση, ο οποίος αντικαθιστά τον προηγούμενο Νόμο

2601/1998 και παρέχει τις εξής καινοτομίες :

1ον. Καταργείται η διάκριση ανάμεσα σε νέες και παλαιές επιχειρήσεις, ώστε όλες τους να έχουν πρόσβαση στην παρεχόμενη δέσμη κινήτρων.

2ον Αναμορφώνονται, ενισχύονται και γίνονται διαθέσιμα για όλους τα ισχύοντα παρεχόμενα κίνητρα και θεσπίζονται νέα κίνητρα, με σημαντικότερο τη θεσμοθέτηση της επιδότησης απασχόλησης. Για όσες επιχειρήσεις προτιμήσουν τα φορολογικά κίνητρα, παρέχονται αυξημένες φορολογικές απαλλαγές που φτάνουν έως το 100% του συνολικού ύψους της επένδυσης. Η αύξηση είναι ιδιαίτερα σημαντική για επενδύσεις στις περιοχές της Β' και Γ' ζώνης.

3ον. Καθορίζεται ως μέγιστο ύψος ενίσχυσης το 55% με την πλήρη αξιοποίηση των περιθωρίων του Χάρτη Περιφερειακών Ενισχύσεων και της δυνατότητας πρόσθετης ενίσχυσης για ΜΜΕ.

4ον. Προωθείται η περιφερειακή ανάπτυξη με την παροχή επιπλέον 15 ποσοστιαίων μονάδων για μικρομεσαίες επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην Περιφέρεια.

5ον. Θεσμοθετούνται ειδικές κατηγορίες επενδυτικών σχεδίων με ελάχιστο ποσοστό ενίσχυσης για όλη την επικράτεια (από 30% έως 40%), συμπεριλαμβανομένης της Α' και Β' Ζώνης, με στόχο την υποστήριξη της καινοτομίας, των νέων τεχνολογιών, του περιβάλλοντος, της παραγωγής και εξοικονόμησης ενέργειας, της εφοδιαστικής αλυσίδας, της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων.

6ον. Διευρύνονται οι επιλέξιμες επενδυτικές δραστηριότητες και τα χρηματοδοτούμενα επενδυτικά σχέδια, καλύπτοντας και τους χώρους της πληροφορικής των τηλεπικοινωνιών, των ευρυζωνικών δικτύων, των διαμετακομιστικών κέντρων και των υπηρεσιών υψηλής τεχνολογίας και των υπηρεσιών εφοδιαστικής αλυσίδας (logistics).

7ον. Μειώνεται το ποσοστό της ίδιας Συμμετοχής από 40% που ισχύει σήμερα, στο 25% του επενδυτικού σχεδίου. Με τον τρόπο αυτό, ενισχύονται κυρίως νέες επιχειρηματικές δραστηριότητες και φιλόδοξα επενδυτικά σχέδια, από νέους ανθρώπους, με χαμηλότερη δυνατότητα διάθεσης υψηλών κεφαλαίων.

8ον. Μειώνεται το ελάχιστο ύψος του επενδυτικού σχεδίου στα 100.000 ευρώ για τις πολύ μικρές επιχειρήσεις και καθιερώνονται τα όρια για τις μικρές, τις μεσαίες και τις μεγάλες επιχειρήσεις σε 150,000, 250,000 και 500.000 ευρώ, αντίστοιχα. Καθορίζονται νέα ελάχιστα όρια επενδύσεων και επιπλέον διαφοροποιούνται ανάλογα με το μέγεθος της επιχείρησης.

9ον. Παρέχεται η δυνατότητα χρήσης, για την κάλυψη της Ίδιας Συμμετοχής, κεφαλαίων από εταιρείες επιχειρηματικών συμμετοχών (Venture Capital).

10ον. Τίθενται για πρώτη φορά περιορισμοί για τις επενδύσεις στην αλλοδαπή ώστε να εξασφαλιστεί η διατήρηση αντίστοιχων δραστηριοτήτων στη ελληνική επικράτεια.

Σημαντικές επίσης αλλαγές εισάγει ο νέος νόμος μέσω των διατάξεων που αφορούν στις διαδικασίες εφαρμογής του με στόχο τη βελτίωση της λειτουργικότητας και αποτελεσματικότητάς του.

Η ανταπόκριση από την επιχειρηματική τάξη είναι πολύ θετική. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι μέχρι 31 Αυγούστου 2005 είχαν υποβληθεί 409 επενδυτικά σχέδια συνολικού ύψους 1,14 δισεκατομμυρίων ευρώ. Επιπρόσθετα, στο ΥΠΙΑΝ έχουν υποβληθεί 28 ακόμα επενδυτικά σχέδια, ύψους 254 εκατομμυρίων ευρώ. Οι πρώτες εγκρίσεις άρχισαν να δίνονται δύο μήνες μετά την εφαρμογή του Νόμου. Ήδη έχουν εγκριθεί από τις αρμόδιες υπηρεσίες των περιφερειών και των υπουργείων 166 επενδυτικά σχέδια ύψους 327 εκ. ευρώ⁴⁸. Ο αναπτυξιακός νόμος θα ισχύσει μέχρι 31.12.2006. Είναι νωρίς να προβλεφθεί τι θα τον αντικαταστήσει. Πιθανώς ο νέος νόμος να αφορά ορισμένες υποβαθμισμένες περιφέρειες της χώρας.

Με τον νόμο 3279/2004 θεσμοθετήθηκε και αναβαθμίζεται το Εθνικό Συμβούλιο Ανταγωνιστικότητας και Ανάπτυξης (ΕΣΑΑ) σαν το ανώτατο γνωμοδοτικό όργανο του Υπουργείου Ανάπτυξης. Στην δεύτερη μετά το 2003 Ετήσια Έκθεση για την Ανταγωνιστικότητα 2004 (Μάιος 2005) που συνέταξε το ΚΕΠΕ αναφέρεται ότι " η χώρα μας σημείωσε απώλεια ανταγωνιστικότητας (η οποία) ήταν μεγαλύτερη του 11% τα τελευταία τρία χρόνια, ενώ σε σύγκριση με τις αρχές της δεκαετίας του 1990 ξεπερνά το 20% " (σελ. 9). Σαν κύριες αιτίες αυτής της απώλειας αναφέρονται η επεκτατική δημοσιονομική πολιτική, η επεκτατική πολιτική μισθών και η ένταξη της χώρας στην ΟΝΕ που συνοδεύτηκε από δραστική μείωση των επιτοκίων και άμβλυνση του συναλλαγματικού κινδύνου. Και οι τρεις αιτίες συνέδραμαν στην αύξηση του πληθωρισμού που υπέσκαψε την διεθνή ανταγωνιστικότητα της χώρας. Οι εξαγωγές προς την Ε.Ε.(15) έπεσαν από το 8% του ΑΕΠ το 1985 στο 3% το 2004. Γενικά, ενώ το 1984 οι ελληνικές εξαγωγές καλύπτουν το 60% των ελληνικών εισαγωγών, το 2004 κάλυψαν μόλις το 30%.

Κατά την έκθεση 10 είναι οι βασικές επιδιώξεις για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας (σελ. 13 - 14) :

- 1η : Δημιουργία ενός φιλικού και ευέλικτου επιχειρηματικού εργασιακού περιβάλλοντος
- 2η : Ενίσχυση των υποδομών
- 3η : Βελτίωση της ποιότητας των επενδύσεων σε ανθρώπινο κεφάλαιο

⁴⁸ (Εθνικό Πρόγραμμα Μεταρρυθμίσεων/15.10.2005 σελ. 9).

- 4η : Ενίσχυση της επιχειρηματικότητας και βελτίωσή της.
- 5η : Δραστικές βελτιώσεις στους τομείς της καινοτομίας της δημιουργικότητας και της έρευνας και ανάπτυξης τεχνολογίας (ETA).
- 6η : Αντιμετώπιση του προβλήματος μεγέθους των παραγωγικών μονάδων.
- 7η : Προώθηση νέων κλάδων και νέων προϊόντων
- 8η : Βελτίωση της ποιότητας των παραγομένων προϊόντων και των παρεχομένων υπηρεσιών.
- 9η : Αναβάθμιση της εσωτερικής οργάνωσης των επιχειρήσεων
- 10η: Τόνωση της εξωστρέφειας

Ο έλεγχος της αγοράς στην Ελλάδα εισήχθη με τον Ν. 703/1977" Περί ελέγχου μονοπωλίων και ολιγοπωλίων και προστασίας του ελευθέρου ανταγωνισμού". Απαγορεύει τις συμπράξεις, την καταχρηστική εκμετάλλευση δεσπόζουσας θέσης και επιτρέπει τις συγχωνεύσεις εφ' όσον δεν εμπίπτουν στις απαγορευτικές διατάξεις.

Πρόσφατα ένας νέος Νόμος (3373/2005) εψηφίσθη για την Επιτροπή Ανταγωνισμού και δια του οποίου αυτή εξοπλίζεται με πλείστες όσες κανονιστικές κα ρυθμιστικές αρμοδιότητες ώστε να παρεμβαίνει (και προληπτικά) καθοριστικά για την επιτροπή παραβατικών συμπεριφορών από την πλευρά των επιχειρήσεων. Καταρχήν με τους κλαδικούς ελέγχους που εισάγει ο νόμος, η Επιτροπή Ανταγωνισμού θα μπορεί μετά από αίτημα του υπουργού Ανάπτυξης ή αυτεπάγγελτα να εξετάζει συγκεκριμένο κλάδο της ελληνικής αγοράς και στην περίπτωση που διαπιστώσει ότι ο ανταγωνισμός δεν λειτουργεί αποτελεσματικά να λαμβάνει κάθε αναγκαίο κανονιστικό μέτρο. Από σύσταση για παύση της παράβασης, απειλή επιβολή προστίμου μέχρι το ακραίο μέτρο της κοστοστρέφειας τις τιμές. Δηλαδή σε εξαιρετικές περιπτώσεις μπορεί να επιβάλλει σε επιχείρηση να πουλά σε τιμές κόστους με ένα μικρό περιθώριο κέρδους. Έχει επίσης τη δυνατότητα να απαλλάσσει ή να μειώνει τα πρόστιμα εις βάρος επιχειρήσεων που συμβάλλουν στη διερεύνηση παραβάσεων. Το τελευταίο όμως δεν εφαρμόζεται σε επιχειρήσεις οι οποίες " προβαίνουν σε καταχρηστική εκμετάλλευση δεσπόζουσας θέσης". Επίσης η Επιτροπή Ανταγωνισμού εφόσον το κρίνει σκόπιμο μπορεί να ελέγχει κάθε είδους βιβλία, να διενεργεί έρευνες στα γραφεία επιχειρήσεων μέχρι και στις κατοικίες επιχειρηματιών και στελεχών.

Μνεία πρέπει να γίνει των πρόσφατων μεταρρυθμίσεων στην αγορά εργασίας (Ιούλιος 2005). Στον τομέα ευελιξίας της αγοράς η Ελλάδα " σκοράρει" άσχημα. Σε μια κατάταξη 24 κρατών (ΕΕ - 25 πλην Λουξεμβούργου, Μάλτας, Κύπρου συν Ιαπωνία, ΗΠΑ) της World Bank, Doing Business in 2005, έρχεται τελευταία (μαζί με την Γαλλία και

Λεττονία) στην ευκολία πρόσληψης. Έρχεται τελευταία (μαζί με άλλες χώρες) στην ευκαμψία ωρών. Παίρνει την προτελευταία θέση στην ευκολία απόλυσης. Στο σύνθετο δείκτη ευκαμψία απασχόλησης έρχεται τελευταία μαζί με την Γαλλία και έχει ρεκόρ στο κόστος απόλυσης (133 πληρωμένες εβδομάδες- για έναν υπάλληλο 20ετούς απασχόλησης- έναντι 8 που είναι οι ελάχιστες στις ΗΠΑ και Βέλγιο). Ο νέος νόμος επιχειρεί να άρει προβλήματα που δημιούργησε ο Ν.2874/2000 και να καταστήσει ευχερέστερη την διευθέτηση των ωρών εργασίας που είχε θεσπισθεί. Η επαναφορά της υπερεργασίας 5 ή 8 ωρών εβδομαδιαίως και η μείωση του κόστους αυτής οδηγεί σε ένα καθεστώς που ίσχυσε πολλά χρόνια στην Ελλάδα και αποτελούσε μια μορφή ευελιξίας που είχε επιτρέψει στις επιχειρήσεις να αντιμετωπίσουν άλλες ακαμψίες της αγοράς εργασίας. Επίσης με τον νέο νόμο απλοποιούνται οι διαδικασίες για την διευθέτηση του χρόνου εργασίας που ήταν εξαιρετικά πολύπλοκες και τελικά ανεφάρμοστες.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Στην παρούσα εργασία δεν ασχοληθήκαμε με το αιώνιο δίλημμα της εκβιομηχάνισης μέσω υποκατάστασης εισαγωγών ή ανάπτυξης εξαγωγών. Η Ελλάδα έχει από καιρό διαλέξει να ενταχθεί σε μια κοινή αγορά όπου επικρατεί η ελευθερία του Διεθνούς Εμπορίου.

Στο ερώτημα που πραγματεύεται η εργασία αν η βιομηχανική πολιτική είναι σήμερα αναγκαία η απάντηση φαίνεται ότι είναι : Ναι. Μπορεί σήμερα η βιομηχανία να μη είναι η "εργατομάνα" του παρελθόντος, να μη απορροφά δηλ. τα εργατικά χέρια που αποδεσμεύει η τεχνολογική πρόοδος στην γεωργία · μπορεί επίσης και αυτή να αποδεσμεύει εργαζομένους του οποίους απορροφά η οικονομία των υπηρεσιών, εν τούτοις εξακολουθεί να είναι μια "μηχανή οικονομικής ανόδου" (engine of growth) που παρουσιάζει σχετικά υψηλή παραγωγική πρόοδο, δυναμικές αύξουσες οικονομίες κλίμακος, υψηλή τεχνολογική μεταβολή και δυναμικές εξωτερικότητες. Η εποχή μας μοιάζει με τα μέσα του 18ου Αιώνα όταν η εξέλιξη της γεωργίας αποδέσμευσε εργατικό δυναμικό το οποίο ακολούθως απασχολήθηκε στην Βιομηχανική Επανάσταση που τότε άρχιζε.

Η σύγχρονη βιομηχανική πολιτική πρέπει να βασίζεται ούτε στην εξωτερική προστασία, ούτε στις επιχορηγήσεις και βοήθειες. Αντίθετα μεγάλη σημασία έχει το πλαίσιο που ρυθμίζει τις εργασιακές σχέσεις (ευκαμψία αγοράς εργασίας), η γενικότερη μακροοικονομική πολιτική (μεγαλύτερη σταθερότητα), η διαθεσιμότητα υψηλής στάθμης ανθρώπινου δυναμικού και η αξιοποίηση των ευκαιριών που παρέχονται σήμερα από την

γνώση - έρευνα - τεχνολογία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Arrow, K. J. (1962) : " Economic Implication of learning by doing." Rev. of Econ. Studies.(April)
- Athanasίου, L. (1966) : Some Notes on the Theory of Second Best", Oxford Econ. Papers.(March)
- Atkinson AB και J.E. Stiglitz (1980) : Lectures on Public Economics, Mc Graw - Hill
- Bhagwati, J. (1988) : Protectionism. MIT Press.
- 1989) : United States Trade Policy at the Crossroads. The World Economy.(December)
- Bhagwati J. και V.K. Ramaswami (1963) : Domestic Distortions. Tarrifs and the Theory of Optimum Subsidy J. of Political Economy.(February)
- Bork, R.H. (1978) : The Antitrust Paradox, Basic Books, N. York.
- Cecchini P., Catinat M. και A. Jacquemin (1988) : 1992, The European Challenge. (The Cecchini Report) Wildwood House.
- Chang, Ha - Joon (1994) : The Political Economy of Industrial Policy St. Martin's Press.
- Corden, W. M. (1974) : Trade Policy and Economic Welfare O.U.P.
- (1984) : The Normative Theory of International Trade. Handbook of International Economics, vol.I. Edited by R.W. Jones and P.B. Kenen.
- Crafts, N. (1996) : Deindustrialization and Economic Growth. The Economic Journal (January)
- Deardorff A.V. (1984) : Testing Trade Theories and Predicting Trade Flows. Handbook of International Econ. Vol. I
- Dornbusch, R., J. Porterbra and L. Summers (1988) : The Case for Manufacturing in America's Future, Eastman Kodak Company, Rochester.
- European Commission : Reports on Competition Policy (XXI/1991 και XXXII/2002)
- : European Economy : European Intergration and the Functionig of Product Markets (2/2002)
- European Obervatory for SMES, Sixth Report.
- Haberler, G. (1950) : Some Problems in the Pure Theory of International Trade. Economic Journal (June).
- Helpman, E. (1984) : Increasing Returns, Imperfect Market and Trade Theory. Handbook of Int. Econ. Vol.I.
- Hirschman. A.O. (1958) : The Strategy of Economic Development. Yale Univ. Press.
- Johnson, H.G. (1965) : Optimal Trade Indevention in the Presence of Domestic Distortions. Reprinted in " Aspects of the Theory of Tariffs" Allen and Unwin, 1971.
- ΚΕΠΕ : Οικονομικές εξελίξεις, Τεύχος 7, Δεκ. 2004
- Lall. S. (1991),' Explaining Industrial Success in the developing world', in V.N. Balasubramaniam and S. Lall (eds), Current Issues in Developing Economics, Macmillan.

- Lancaster K. (1966) : A new Approach to Consumer Theory, Journal of Polical Economy. (April)
- Little, I.M.D. (1982) Economic Development Basic Books.
- Meade, J.E. (1955) : Trade and Welfare (Vol II, The Theory of International Economic Policy) O.U.P.
- Μπαλτζάκης Ε.Π. με την συνεργασία Κ. Αλτίνογλου : Σύγκριση Επιχειρηματικότητας στις Χώρες της Ε.Ε. και την Ελλάδα βάσει του Doing Business in 2005 της World Bank. ΚΕΠΕ, Νοέμβριος 2004 (mineo).
- Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ανταγωνιστικότητας (Ε.Π.Α.Ν.) (Κύρια Σημεία) ΚΕΠΕ, Δεκ.2004 (mineo).
- Nixon, F. Industrialization and Industrial Policy in Handbook on Development Policy and Mangement Edited by C. Kirkpatrick R. Clarke and C. Polidano, E. Elgar, 2002
- Pangestu, M. (2002) : Industrial Policy and Developing Countries in Development, Trade and the WTO (Eds Hoekman B. Mattoo A. and English P.) The World Bank.
- Πιτέλης, Χρ. (1997) : Εκθεση για την Ανταγωνιστικότητα και την Βιομηχανική Στρατηγική στην Ελλάδα, Οκ. 1997.
- Υπ. Ανάπτυξης, Γ.Γ. Βιομηχανίας.
- Rodrik. D. (1996) : Understanding Economic Policy Reform. Journal of Econ. Literature. (March)
- Romer, P. (1993) : Idea Caps and Object Gaps in Economic Development Journal of Monetary Economics. (December)
- Rosenstein - Rodan, P. (1943) Problems of Industrialisation of Eastern and South Eastern Europe. Economic Journal, June - September.
- Schrerer, F.M. (1992). Schumpeter and Playsible Capitalism. Journal Econ. Literature. (September)
- (1996) : Industry Structure, Strategy and Public Policy. Harper Collins.
- Srerer. F.M. και D. Ross (1990) : Industrial Market Structure and Economic Perfomance, 3rd Edition Houghton Mifflin.
- Schumpeter, J.A. (1942) : Capitalism, Socialism and Dermocracy. Harper.
- Scitovsky, T. (1954) : " Two concepts of External Economies. J. of Polical Economy, April.
- Stead R, P. Curwen and K. Lawler (1996). Industrial Economics, Mc Graw- Hill
- Stigler, J., (1951) : The Division of Labour is Limited by the Extent of the Market., J. of Polical Economy. (October)
- Utton M.A. (2003) : Market Dominace and Antitrust Policy 2nd Edition. Edward Elgar.
- Viner, J. (1931) :Cost Curves and Supply Curves. Reprinted in Readings in Price Theory. Eds. Stigler G. and Boulding K.E, Allen and Unwin.
- Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών Εθνικό Πρόγραμμα Μεταρρυθμίσεων για την Ανάπτυξη και την Απασχόληση 2005 - 2008.
- Χανδρινός, Σπ. με την συνεργασία κ. Αλτίνογλου και Α. Πεπέ (2005) : Εξέλιξη των ΜΜΕ στην Χώρα μας. ΚΕΠΕ Μελέτες 57.
- Weiss, J. (1988) : Industry in Developing Counties. Routledge.

ΣΤΗΝ ΙΔΙΑ ΣΕΙΡΑ

- 81 St. Karagiannis, A study of the diachronic evolution of the EU's structural indicators using factorial analysis, (2006).
- 80 I. Resiti, An investigation into the relationship between producer, wholesale and retail prices of Greek agricultural products, (2005).
- 79 Y. Panagopoulos, A. Spiliotis, "An empirical approach to the Greek money supply". Athens, 2005.
- 78 Y. Panagopoulos, A. Spiliotis, Testing alternative money theories: A G7 application, (2005).
- 77 I. A. Venetis, E. Emmanuilidi, The fatness in equity returns. The case of Athens stock exchange, (2005).
- 76 A. Venetis, I. Paya, D. A. Peel, Do real exchange rates "Mean revert" to productivity? A nonlinear approach, (2005).
- 75 Κ. Ν. Κανελλόπουλος, Φοροδιαφυγή στις ανώνυμες εταιρείες: εκτιμήσεις από τις εισαχθείσες στο Χρηματιστήριο Αξιών Αθηνών, (2002).
- 74 N. Glytsos, Dynamic effects of migrant remittances on growth: an econometric model with an application to Mediterranean countries, (2002). Υπό δημοσίευση: *Journal of Economic Studies*, 2005.
- 73 N. Glytsos, A model of remittance determination applied to middle east and north Africa countries, (2002).
- 72 Th. Simos, Forecasting quarterly GDP using a system of stochastic differential equations, (2002).
- 71 C.N. Kanellopoulos, K.G. Mavromaras, Male-female labour market participation and wage differentials in Greece, (2000). Δημοσιεύθηκε εις: *Labour*, vol. 16, no. 4, 2002, 771-801.
- 70 St. Balfoussias, R.De Santis, The economic impact of the cap reform on the Greek economy: quantifying the effects of inflexible agricultural structures, (1999).
- 69 M. Karamessini, O. Kaminioti, Labour market segmentation in Greece: historical perspective and recent trends, (1999).
- 68 S. Djajic, S. Lahiri and P. Raimondos-Moller, Logic of aid in an intertemporal setting, (1997).
- 67 St. Makrydakis, Sources of macroeconomic fluctuations in the newly industrialized economies: a common trends approach, (1997). Δημοσιεύθηκε εις: *Asian Economic Journal*, vol. 11, no. 4, 1997, 361-383.
- 66 G. Petrakos and N. Christodoulakis, Economic development in the Balkan countries and the role of Greece: from bilateral relations to the challenge of integration, (1997).
- 65 C. Kanellopoulos, Pay structure in Greece 1974-1994, (1997).
- 64 M. Chletsos, Chr. Kollias and G. Manolas, Structural economic changes and their impact on the relationship between wages, productivity and labour demand in Greece, (1997).
- 63 M. Chletsos, Changes in social policy-social insurance, restructuring the labour market and the role of the state in Greece in the period of European integration, (1997).

- 62 M. Chletsos, Government spending and growth in Greece 1958-1993: some preliminary empirical results, (1997).
- 61 M. Karamessini, Labour flexibility and segmentation of the Greek labour market in the eighties: sectoral analysis and typology, (1997).
- 60 Chr. Kollias and St. Makrydakis, Is there a Greek-Turkish arms race? Evidence from cointegration and causality tests, (1997). Δημοσιεύθηκε εις: *Defence and Peace Economics*, vol. 8, 1997, 355-379.
- 59 St. Makrydakis, Testing the intertemporal approach to current account determination: evidence from Greece, (1996). Δημοσιεύθηκε εις: *Empirical Economics*, vol. 24, no. 2, 1999, 183-209.
- 58 Chr. Kollias and St. Makrydakis, The causal relationship between tax revenues and government spending in Greece: 1950-1990, (1996). Δημοσιεύθηκε εις: *The Cyprus Journal of Economics*, vol. 8, no. 2, 1995, 120-135.
- 57 Chr. Kollias and A. Refenes, Modeling the effects of defence spending reductions on investment using neural networks in the case of Greece, (1996).
- 56 Θ. Κατσανέβας, Η εξέλιξη της απασχόλησης και των εργασιακών σχέσεων στην Ελλάδα (Από τη δεκαετία του 1970 έως σήμερα), (1996).
- 55 Δ. Ντόγκας, Σκέψεις για την αναγκαία σταθεροποιητική και αναπτυξιακή πολιτική και το ρόλο της τράπεζας της Ελλάδος ενόψει της οικονομικής και νομισματικής ένωσης (ONE), (1996).
- 54 N. Glytsos, Demographic changes, retirement, job creation and labour shortages in Greece: an occupational and regional outlook, (1996). Δημοσιεύθηκε εις: *Journal of Economic Studies*, vol. 26, no. 2-3, 1999, 130-158.
- 53 N. Glytsos, Remitting behavior of "temporary" and "permanent" migrants: the case of Greeks in Germany and Australia, (1996). Δημοσιεύθηκε εις: *Labour*, vol. II, no. 3, 1997, 409-435.
- 52 V. Stavrinos and V. Droucopoulos, Output expectations, productivity trends and employment: the case of Greek manufacturing, (1996). Δημοσιεύθηκε εις: *European Research Studies*, vol. 1, no. 2, 1998, 93-122.
- 51 A. Balfoussias and V. Stavrinos, The Greek military sector and macroeconomic effects of military spending in Greece, (1996). Δημοσιεύθηκε εις: N.P. Gleditsch, O. Bjerkholt, A. Cappelen, R.P. Smith and J.P. Dunne: *In the Peace Dividend*, , Amsterdam: North-Holland, 1996, 191-214.
- 50 J. Henley, Restructuring large scale state enterprises in the republics of Azerbaijan, Kazakhstan, the Kyrgyz republic and Uzbekistan: the challenge for technical assistance, (1995).
- 49 C. Kanellopoulos and G. Psacharopoulos, Private education expenditure in a "free education" country: the case of Greece, (1995). Δημοσιεύθηκε εις: *International Journal of Educational Development*, vol. 17, no. 1, 1997, 73-81.

- 48 G. Kouretas and L. Zarangas, A cointegration analysis of the official and parallel foreign exchange markets for dollars in Greece, (1995). Δημοσιεύθηκε εις: *International Journal of Finance and Economics*, vol. 3, 1998, 261-276.
- 47 St. Makrydakis, E. Tzavalis and A. Balfoussias, Policy regime changes and the long-run sustainability of fiscal policy: an application to Greece, (1995). Δημοσιεύθηκε εις: *Economic Modelling*, vol. 16 no. 1, 1999, 71-86.
- 46 N. Christodoulakis and S. Kalyvitis, Likely effects of CSF 1994-1999 on the Greek economy: an ex Ante assessment using an annual four-sector macroeconomic model, (1995).
- 45 St. Thomadakis and V. Droucopoulos, Dynamic effects in Greek manufacturing: the changing shares of SMEs, 1983-1990, (1995). Δημοσιεύθηκε εις: *Review of Industrial Organization*, vol. 11, no. 1, 1996, 69-78.
- 44 Π. Μουρδουκούτας, Οι Ιαπωνικές επενδύσεις στην Ελλάδα, (1995).
- 43 V. Rapanos, Economies of scale and the incidence of the minimum wage in the less developed countries, (1995). Υπό δημοσίευση: *Minimum Wage and Income Distribution in the Harris-Todaro model*, *Journal of Economic Development*, 2005.
- 42 V. Rapanos, Trade unions and the incidence of the corporation income tax, (1995).
- 41 St. Balfoussias, Cost and productivity in electricity generation in Greece, (1995).
- 40 V. Rapanos, The effects of environmental taxes on income distribution, (1995). Δημοσιεύθηκε εις: *European Journal of Political Economy*, 1995.
- 39 V. Rapanos, Technical change in a model with fair wages and unemployment, (1995). Δημοσιεύθηκε εις: *International Economic Journal*, vol. 10, no. 4, 1996.
- 38 M. Panopoulou, Greek merchant navy, technological change and domestic shipbuilding industry from 1850 to 1914, (1995). Δημοσιεύθηκε εις: *The Journal of Transport History*, vol. 16, no. 2, 159-178.
- 37 Κ. Βεργόπουλος, Το δημόσιο χρέος και οι επιπτώσεις του, (1994).
- 36 C. Kanellopoulos, Public-private wage differentials in Greece, (1994). Δημοσιεύθηκε εις: *Applied Economics*, vol. 29, 1997, 1023-1032.
- 35 Z. Georganta, K. Kotsis, Emm. Kounaris, Measurement of total factor productivity in the manufacturing sector of Greece, 1980-1991, (1994).
- 34 E. Petrakis and A. Xepapadeas, Environmental consciousness and moral hazard in international agreements to protect the environment, (1994). Δημοσιεύθηκε εις: *Journal Public Economics*, vol. 60, 1996, 95-110.
- 33 C. Carabatsou-Pachaki, The quality strategy: a viable alternative for small Mediterranean agricultures, (1994).
- 32 Z. Georganta, Measurement errors and the indirect effects of R & D on productivity growth: the U.S. manufacturing sector, (1993).
- 31 Π. Παρασκευαΐδης, Η οικονομική λειτουργία των αγροτικών συνεταιριστικών επιχειρήσεων, (1993).
- 30 Z. Georganta, Technical (in) efficiency in the U.S. manufacturing sector, 1977-1982, (1993).
- 29 H. Dellas, Stabilization policy and long term growth: are they related?, (1993).

- 28 Z. Georganta, Accession in the EC and its effect on total factor productivity growth of Greek agriculture, (1993).
- 27 H. Dellas, Recessions and ability discrimination, (1993).
- 26 Z. Georganta, The effect of a free market price mechanism on total factor productivity: the case of the agricultural crop industry in Greece, (1993). Δημοσιεύθηκε εις: *International Journal of Production Economics*, vol. 52, 1997, 55-71.
- 25 Α. Γκανά, Φ. Ζερβού και Α. Κώτση, Η περιφερειακή διάσταση της ανεπάρκειας του επιπέδου διαβίωσης στη χώρα μας, (1993).
- 24 Π. Παρασκευαΐδης, Εισοδηματικές ανισότητες και περιφερειακή κατανομή του εργατικού δυναμικού ηλικίας 20-29 χρονών, (1993).
- 23 C. Eberwein and Tr. Kollintzas, A dynamic model of bargaining in a unionized firm with irreversible investment, (1993). Δημοσιεύθηκε εις: *Annales d' Economie et de Statistique*, vol. 37/38, 1995, 91-115.
- 22* Π. Παρασκευαΐδης, Αξιολόγηση σχεδίων περιφερειακής ανάπτυξης Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης και Κρήτης στον αγροτικό τομέα, (1993).
- 21 Π. Παρασκευαΐδης, Περιφερειακή τυπολογία αγροτικών εκμεταλλεύσεων, (1993).
- 20 St. Balfoussias, Demand for electric energy in the presence of a two-block declining price schedule, (1993).
- 19 St. Balfoussias, Ordering equilibria by output or technology in a non-linear pricing context, (1993).
- 18* C. Carabatsou-Pachaki, Rural problems and policy in Greece, (1993).
- 17* Κλ. Ευστρατόγλου, Export trading companies: διεθνής εμπειρία και η περίπτωση της Ελλάδος, (1992).
- 16 Π. Παρασκευαΐδης, Αποτελεσματική προστασία-κόστος εγχώριων πόρων και άνιση κεφαλαιακή δομή της βοοτροφίας, (1992).
- 15* Κ. Καραμπάτσου-Παχάκη, Η αναμόρφωση της κοινής γεωργικής πολιτικής και οι προοπτικές για την Ελλάδα, (1992).
- 14* Κ. Καραμπάτσου-Παχάκη, Αρχές διαμόρφωσης-κριτήρια αξιολόγησης περιφερειακών προγραμμάτων, (1992).
- 13 G. Agapitos and P. Koutsouvelis, "The VAT Harmonization within EEC: Single Market and its Impacts on Greece's Private Consumption and Vat Revenue". Athens, 1992.
- 12* C. Kanellopoulos, Incomes and poverty of the Greek elderly, (1992).
- 11* Δ. Μαρούλης, Οικονομική ανάλυση της μακροοικονομικής πολιτικής στην Ελλάδα στην περίοδο 1960-1990, (1992).
- 10 V. Rapanos, Joint production and taxation, (1992). Δημοσιεύθηκε εις: *Public Finance/Finances Publiques*, vol. 3, 1993.
- 9* V. Rapanos, Technological progress, income distribution, and unemployment in the less developed countries, (1992). Δημοσιεύθηκε εις: *Greek Economic Review*, 1992.
- 8* Ν. Χριστοδουλάκης, Ορισμένες μακροοικονομικές συνέπειες της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, (1992).
- 7 L. Athanassiou, Distribution output prices and expenditure, (1992).

- 6 J. Geanakoplos και Η. Polemarchakis, Observability and constrained optima, (1992).
- 5* N. Antonakis and D. Karavidas, Defense expenditure and growth in LDCs: the case of Greece, 1950-1985, (1990).
- 4* Κ. Κανελλόπουλος, Παραοικονομία στην Ελλάδα: τί δείχνουν επίσημα στοιχεία, (ελληνικά, 1990 - αγγλικά, 1992). Δημοσιεύθηκε εις: *Greek Economic Review*, vol. 14, no.2, 1992, 215-236.
- 3* J. Dutta and Η. Polemarchakis, Credit constraints and investment finance: evidence from Greece, (1990). Δημοσιεύθηκε εις: M. Monti (ed.), *Fiscal Policy, Economic Adjustment and Financial Markets, International Monetary Fund*, (1989).
- 2* L. Athanassiou, Adjustments to the Gini coefficient for measuring economic inequality, (1990).
- 1* Γ. Αλογοσκούφης, Ανταγωνιστικότητα, προσαρμογή μισθών και μακροοικονομική πολιτική στην Ελλάδα, (1990).